

Satura rādītājs

Ievads	3
1. Kriminālistiskā identifikācijas izpratne.....	5
1.1. Kriminālistiskās identifikācijas definīcija	10
1.2. Kriminālistiskās identifikācijas veidi.....	10
2. Cilvēka odoroloģiskā identifikācija	13
2.1. Kriminālistiskās odoroloģijas teorijas/attīstība (dabaszinātniskie pamati).....	14
2.2. Kriminālistiskās odoroloģijas ekspertīze.....	18
2.3. Kriminālistiskās odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamība	23
3. Cilvēka genoskopiskā identifikācija.....	26
3.1. Genoskopiskā ekspertīze.....	28
3.2. DNS datu bāze.....	33
4. Kopsavilkums	36
5. Anotācija (latviešu valodā).....	39
Anotācija (angļu valodā).....	39
6. Izmantotā literatūra	41

Ievads

Viena no kriminālistikas svarīgākajām sastāvdaļām ir kriminālistiskā identifikācija, kas ir viens no tiesībpierādījumu iegūšanas veidiem, kas procesuāli realizējams, izdarot kriminālistisko ekspertīzi, kuras teorija pamatojas uz dialektiskā materiālisma atziņu par to, ka visi materiālās pasaules objekti un parādības ir individuāli, tāpēc tie ir tāpatīgi tikai paši par sevi, no kā izriet, ka nav divu identu objektu un jebkurš objekts ir idents tikai pats sev. Kriminālistiskās identifikācijas uzdevums ir noskaidrot tās pazīmes, kuras raksturo konkrēta objekta individualitāti, ar ko šis objekts atšķiras no vienādiem un līdzīgiem objektiem, lai izzinātu šā objekta sakarību ar izmeklējamo noziegumu, konkrētāk, lai noteiktu, vai tieši šis objekts ir atradies noziedzīgās darbības sfērā.

Odoroloģija ir kriminālistiskās tehnikas sadaļa, kurā apkopoti zinātniskie atzinumi par smaržas pēdu rašanās likumsakarībā. Odoroloģiskās izpētes tiek veiktas ar nolūku identificēt personu, kurai šī smarža pieder, tā balstās uz atziņu, ka cilvēka smarža ir individuāla.

Kriminālistiskās odoroloģijas izmantošana noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā ir **aktuāla** un perspektīva novitāte, jo odoroloģisko pēdu izmantošana, lai atklātu noziegumus ir viens no progresīvākajiem līdzekļiem, jo noziedznieks nevar veikt darbības, lai neatstātu un izmanītu savi individuālo smaržu, jo cilvēka individuālās smaržas avots ir noteikts no dzimšanas pēc sava sastāva, jo smaržu izdalījumi kā to apmaiņas reakciju rezultāts pavada cilvēka un jebkuru cita organisma dzīves procesu, tas notiek nepārtraukti un neatkarīgi no jebkuriem apstākļiem, kā arī smaržai piemīt relatīvā noturība, kas ir kriminālistiskās identifikācijas pamatā. Tā skaidrojama ar to, ka smaržai piemīt spējas saglabāties uz apkārtējiem priekšmetiem, absorbējot šo vielu ilgā laika periodā bez būtiskām izmaiņām.

Genoskopija jeb DNS metode ir viena no efektīvākajām metodēm, tādēļ tās izmantošana praksē ir **aktuāla** un nepieciešama, jo tā dod iespēju identificēt 100% jebkuru personu pēc jebkura DNS saturoša bioloģiskā materiāla. Eksperts, pateicoties DNS analīzei var precīzi noteikt personas identifikāciju pēc bioloģiskajām pēdām, pat pēc daudziem gadiem, jo ģenētiskā informācija visa mūža garumā nemainās.

Darba **problēma** veidojas tajā, ka oponenti norāda, ka kriminālistisko odoroloģiju var izmantot tikai operatīvās izmeklēšanas darbībās, argumentējot savu nostāju, ka dienesta suņu izmantošana ir operatīvā darbība, kurai nav procesuāla rakstura, jo suņa uzvedībai nav nekādas procesuālās nozīmes un kā pierādījums lietā nav pieņemams. Tādējādi Latvijā tiesu praksē ir radusies situācija, kad tiesas spriedumos kā pierādījumus reti ņem vērā pārbaudāmo (

tiesājamo) personas smaržas odoroloģiskās atlasēs rezultātus. Taču pierādīšanas procesā odoroloģiskā ekspertīze vairākās valstīs ir ieņēmusi svarīgu vietu, kā arī ekspertu kinologu secinājumi ir viens no tiesā vērā ņemtiem pierādījumiem. Kā arī pastāv **problēma**, ka tiesu praksē nav izstrādātas viennozīmīgas vadlīnijas, kā skatīt lietas, kur vienīgais pierādījums ir atstātās smaržu pēdas.

Veicot bioloģiskā materiāla izņemšanu, ir stingri jāievēro izņemšanas komplektam pievienotos norādījumus par pareizu paraugu izņemšanu, piemēram, nosacījumus par uzglabāšanu, transportēšanu un iepakojšanu. Svarīga nozīme ir procesuālo normu un taktisko ieteikumu ievērošanai, jo citādi pastāv iespēja tās iznīcināt, tās var pārveidoties, piegružot, tādējādi kriminālprocesā zaudējot jebkādu vērtību- šeit autore saskata **problēmu**, jo tiesībaizsargājošo iestāžu personāls ne vienmēr ir kompetents šajā jautājumā, kā arī ir nepietiekams tehniskais nodrošinājums.

Mērķis: Šī darba mērķis ir iepazīties un izpētīt kriminālistiskās odoroloģijas un kriminālistiskās genoskopijas: izpratni; attīstību; norādījumus ekspertīžu veikšanai; tiesisko regulējumu procesuālajās normās...

1. Kriminālistiskā identifikācijas izpratne

Identifikācija, identificēšana kriminālistikā ir konkrēta cilvēka, dzīvnieka vai priekšmeta tāpatības noteikšana galvenokārt pēc viņu atstātajām pēdām vai attēla, izdarot salīdzinošus pētījumus.¹ **Identifikācija** – objekta izpētes process nolūkā pēc noteikta vispārējo un sevišķo pazīmju individuālā kopuma izdalīt to no materiālās pasaules priekšmetiem kā vienīgo.²

Identifikācijas mērķis ir noskaidrot pēdu, attēlu, atstājēja personību un iegūt tiesībpierādījumus krimināllietās un civillietās, nosakot kriminālistisko ekspertīzi.

Termins identifikācija ir saliktenis, kas radies no diviem latīņu vārdiem: (idem) – tas pats vai tāds pats (facere) – darīt. Kriminālistikā šo terminu ieviesis franču kriminālists Alfons Bertiljons (1853.–1914.), kas ir viens no kriminālistikas pamatlicējiem. Viņš pirmais pasaulē radīja cilvēka identifikācijas metodi – antropometrisko metodi, jeb Bertiljonāžu, kas pamatota ar noteiktu nemainīgo skeleta daļu izmērīšanu un sniedza iespēju atpazīt agrāk aizturētus likumpārkāpējus.³

A.Bertiljons ieteica jaunu metodi: cilvēkus sistematizēt pēc ķermeņa daļu mērījumiem, konkrēti ieviest antropometriju. Viņš uzskatīja, ka ikvienam cilvēkam vajadzētu veikt 14 mērījumus (auguma garuma stāvus un sēdus, galvas apkārtmērus, galvas garumu un platumu, vidējā un mazā pirksta garumu, rokas vēzienu, auss garumu, pēdas garumu, rētas izmērus, u.c.), bet Parīzes policijas prefekts viņam atteica oficiālu šīs metodes ieviešanu praksē. Pēc tam, kad A. Bertiljons ar savu reģistrācijas (mērīšanas) metodi atmaskoja vairākus agrāk sodītus noziedzniekus, viņam ļāva to ieviest praksē, vispirms Parīzē, bet 1885.gadā- visos Francijas cietumos. Katra noziedznieka mērījumu dati tika ierakstīti kartītē, ko noteiktā kārtībā ievietoja kartotēkā. Turpmākajos desmit gados Bertiljona reģistrācijas metodi pārņēma Londonas, Sanktpēterburgas, Maskavas, Berlīnes un Austrijas, Beļģijas, Portugāles, Dānijas, Holandes, Itālijas u.c. valstu policija Eiropā, Āzijā un Dienvidamerikā.⁴

A.Bertiljons bija pirmais, kurš krimināltiesisku padarīja par zinātnes nozari, pirmais policijas iestādēs izveidoja kriminālistikas laboratoriju, ieviesa antropometrisko reģistrācijas sistēmu, tiesu fotogrāfiju un pirmais sāka aprakstīt cilvēka ārējās pazīmes noteiktā secībā un pēc konkrētas terminoloģijas. Viņš šo metodi nosauca par vārdiskā portreta metodi. Pēc A. Bertiljona nāves to pilnveidoja Šveices kriminālists R. A. Reiss. Vārdiskā portreta metodi noziedznieku, nezināmu

¹ Juridisko terminu skaidrojoša vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998, 302.lpp.

² Daktiloskopija, A.Kavaleris un citi autori. Rīga: Latvijas vēstnesis, 2005, 215.lpp.

³ Dombrovskis R.. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola Turība., 2003, 74.-75. Lpp.

⁴ Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga.: Biznesa augstskola Turība, 2007, 10.- 11.lpp

personu līķu un citu reģistrācijā un identificēšanā lieto arī mūsdienās. A. Bertiljons izstrādāja arī rokraksta pazīmju klasificēšanas metodi, taču tā tika atzīta par nezinātnisku.⁵

1877. gadā britu administrācijas sekretārs Viljams Heršels (1833.- 1917.), strādādams Indijā, atklāja jaunu cilvēka identifikācijas metodi. 19.gadus, izmaksādams karavīriem algas, V. Heršels lika viņiem uz algas izmaksas dokumentiem uzspiest pirksta nospiedumu. Bez tam vāca vēl papildus vietējo iedzīvotāju un citu cilvēka pirkstu nospiedumus. Viņš konstatēja, ka viena cilvēka pirkstu nospiedumi nekad nav identiski ar cita cilvēka pirkstu nospiedumiem un turklāt papilārlīnijas nekad nemainās. Viņš ieteica cietumos noziedzniekus identificēt pēc pirkstu nospiedumiem, taču cietuma vadība viņa priekšlikumu noraidīja. Vienlaikus ar V. Heršelu skotu ārsts Hemrijs Fuldss, strādādams kādā Tokijas slimnīcā, atklāja, ka cilvēka plaukstas ādas līniju zīmējumi nemainās visu mūžu, un norādīja, ka tos var izmantot cilvēku identifikācijai- labāk nekā foto uzņēmums. Par savu atklājumu viņš uzrakstīja ziņojumu ar ko iepazinās ar V. Heršels. Bet tajā laikā viņiem neizdevās pārliecināt pasaules sabiedrību. Jo valdīja uzskats, ka viss, kas nāk no Francijas, ir pilnība. Tāpēc arī sabiedrības lielākā daļa sāka atbalstīt A. Bertiljona reģistrācijas un identifikācijas metodi. Tikai 1897. gadā briti Indijā bertiljonāžas vietā ieviesa daktiloskopisko reģistrāciju reģistrācijas un identifikācijas metodi. Kas vēlāk sāka izplatīties arī pārējās pasaules valstīs.⁶

Kriminālistikās identifikācijas teorija balstās uz divām filozofijas atziņām. Pirmais no tiem ir atzinums par to, ka visi materiālās pasaules objekti ir individuāli un atšķiras no visiem sev līdzīgiem. Tas nozīmē kā dabā nav un nevar būt divas pilnīgi vienādas lietas. Ikviens priekšmets vai parādība var būt līdzīgi kādam citam, bet nevar būt tāpatīgi tam, jo tie ir identī jeb tāpatīgi tikai paši sev. Lietas būtību nemaina apstākļi, ka viss pasaulē pakļauts nepārtrauktai kustībai. Ikvienas izmaiņas priekšmetā ir tā kustība. Tā kustība ir neatņemama materiālās pasaules īpašība. Tomēr, tiek uzskatīts, ka kaut arī priekšmets ar laiku tiek pakļauts izmaiņām, tas tomēr paliek tāpatīgs pats sev. Viena no katra objekta īpašībām ir tā pazīmju relatīva noturība. Otrais atzinums tas ir izpratne par to, ka matērijas pamatpazīme ir spēja atspoguļoties (un atspoguļot). ‘Atspoguļoties’ nozīmē izraisīt izmaiņas apkārtējā vidē, bet ‘atspoguļot’ nozīmē atveidot apkārtējās vides īpatnības. Tas nozīmē, ka visi materiālās pasaules objekti, atrodoties pastāvīgā kustībā un savstarpējā saskarsmē, savstarpēji iedarbojas un ietekmē viens otru, izveidojot savās ārienes struktūrās citu priekšmetu īpatnības – atspoguļo tās sevī. Visi materiālās pasaules objekti savstarpējā saskarsmē ietekmē cits citu.

⁵ Evarldsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007,11.- 12.lpp

⁶ Evarldsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007,12.- 14.lpp

Piemēram, kriminālistikas speciālisti uzskata, ka katrs noziegums atspoguļojas apkārtējā vidē, un otrādi – apkārtējā vide atstāj ‘it kā pēdas’ likuma pārkāpējā.⁷

Kriminālistikas tiesību zinātnieks Indulēns pētot dažādu kriminālistu darbus ir nonācis pie šādām atziņām, ka viena no kriminālistikas svarīgākajām sastāvdaļām ir kriminālistiskā identifikācija, kurai ir svarīga nozīme kriminālistikas tehnikas, taktikas un noziegumu izmeklēšanas metodikas īstenošanā.⁸

Kriminālistisko identifikāciju veic, lai nozieguma atklāšanas procesā atklātu konkrēta materiālā objekta saistību ar noziedzīgu notikumu.

Ar identifikāciju kriminālistikā saprot materiālu objektu un to atspoguļojumu salīdzinošu pētīšanu nolūkā izšķirt jautājumu par tāpatību un iegūt tiespīrādījumus.⁹ Tāpatības noteikšanas rezultāti palīdz noskaidrot nozieguma izdarīšanas mehānismu, atmāskot noziedznieku un noskaidrot noziegumu veicinošus apstākļus.

Zinātniskās un praktiskās izpētes, odoroloģisko ekspertīžu prakse ir pierādījusi, ka cilvēka smaržvielai piemīt visas īpašības, kas kriminālistiskās identificēšanas pamatā.

- 1) **Smaržas individuālais raksturs** – jo endogēna un eksogēna rakstura vielas nevar negatīvi ietekmēt smaržu noteikšanu pēc tām piemītošām individuālām, stabilām un ģenētiski noteiktām smaržas molekulām, kā arī šie nosauktie „piemaisījumi” nepiedalās smaržas individualizācijā, netraucē smaržas nesēja identificēšanu.¹⁰ Holandiešu zinātnieks G.A.A. Scoon ir nonācis pie secinājuma, ka cilvēka smaržas individualitāte ir ģenētiski noteikta un, ka suņi spēj to atšķirt, kas sniedz iespēju iegūtos rezultātus tiesā izmantot kā pierādījumus.¹¹
- 2) **Smaržvielas relatīvā stabilitāte(nemainība)**- kas saglabājas ilgu laika periodu pēc tās izdalīšanās no cilvēka ķermeņa.¹² Zinātnieki pamatojoties uz šo īpašību ir secinājuši, ka cilvēka individuālā smarža ir specifisku vielu ģenētiski noteikta pazīme, kura atrodas sviedros, asinīs, cilvēka audos un kuru kā konkrēta subjekta neatkārtojamo īpatnību uztver biodetektors.¹³

⁷ Dombrovskis R. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola Turība., 2003, 74.-78. Lpp.

⁸ Indulēns I. Kriminālistika. Rīga : Zvaigzne, 1978, 36.lpp

⁹ Колвуи В. Я. Идентификация и ее роль в установлении истины по уголовному делу. Московского ун – та. 1969. 6.lpp

¹⁰ Винберг А. И. Криминалистическая одрология. \\Криминалистика на службе следствие. Вильнюс, 1967. 6.с.

¹¹ Scoon G.A. The ability of dogs to recognize and cross0 match human odours\\Forensic Science International, 69(1994) 111-118

¹² Кисин М.В.,Петранек Г.,Сулимов К.Т., Шмидт Р., Дедра В. Использование консервированного запаха в раскрытии преступлений. Москва-Берлин, 1983,32 с.

¹³ Феддоров Г.В. Одрология: запоховые следы в криминалистике.-Минск:амалфея,2000.-с.32

- 3) **Smaržvielas īpašība kā izkļiedēšanās jeb dalīšanās spēja**- tā nodrošina izkļiedējamās sviedru-tauku(smaržas) vielas vai tās daļiņu tvaiku nokļūšanu apkārtējā vidē, tādējādi var tik uztverama ar bioloģisko detektoru ožas receptoriem.
- 4) **Smaržas nepārtrauktība**- smaržas pēdu veidošanās , ja ir avots un attiecīgie ārējie apstākļi, kamēr šis avots un apstākļi eksistē. No kriminālistu viedokļa konkrēti šī īpašība tiek akcentēta, kā viena no svarīgākajām.
- 5) **Smaržas vielas dalīšanās spēja**- tas ir, atrodoties gāzveida stāvoklī, vielai sadaloties daļās , katrā saglabāsies veselā kvalitatīvais raksturojums.
- 6) **Smaržvielas šķīdība ūdenī un ožas epitēlija lipīdos.**
- 7) **Smaržvielas spēja uzsūkties jeb adsorbēties**-kad notiek adsorbācija dažādu cietu objektu virsmā vai gāzveida vielu struktūrā, saglabājot savas īpašības, kas noteiktajā laika periodā nodrošina tās koncentrāciju un paturēšanu savā struktūrā, kā arī ļauj brīvi atdalīties, adsorbējoties uz citiem objektiem.

¹⁴Kriminalistiskās identifikācijas teorija pamatojas uz dialektiskā materiālisma atziņu par to, ka visi materiālās pasaules objekti un parādības ir individuāli, tāpēc tie ir tāpatīgi tikai paši par sevi, no kā izriet, ka nav divu identu objektu nav un jebkurš objekts ir idents tikai pats sev.

Identitāte izpaužas objekta kvalitatīvā un kvantitatīvā noteiktībā un ir objekta pašreizējais stāvoklis. Kriminālistiskās identifikācijas izpratnē noteikt tāpatību nozīmē noskaidrot materiālu objektu atspoguļojumu avotu jeb konstatēt pēdu atstājējus. Kriminālistiskā identifikācija ir viens no tiesībpierādījumu iegūšanas veidiem, kas procesuāli realizējams, izdarot kriminālistisko ekspertīzi. Kriminālistiskās ekspertīzes pamatjautājums ir noteikt vai izslēgt objektu tāpatību, lai noskaidrotu īstenību krimināllietās.

Kriminālistiskās identifikācijas uzdevums ir noskaidrot tās pazīmes, kuras raksturo konkrēta objekta individualitāti, ar ko šis objekts atšķiras no vienādiem un līdzīgiem objektiem, lai izzinātu šā objekta sakarību ar izmeklējamo noziegumu, konkrētāk, lai noteiktu, vai tieši šis objekts ir atradies noziedzīgās darbības sfērā.¹⁵

Noziedzīga nodarījuma kā notikuma kriminālistiskās izzināšanas pamatuzdevums ir konkrētā notikuma apstākļu noskaidrošana. Šis uzdevums ir jārisina ar kriminālistiskās identifikācijas metodes palīdzību, šo atziņu E. Nīmande atspoguļo savā promocijas darbā, jo jebkuru notikumu var raksturot kā laikā un telpā noteiktu objektu kopumu, kā arī specifisku šo objektu mijiedarbību (procesu, kuros šie objekti iesaistīti). Tādējādi arī noziedzīga nodarījuma notikums ir objektu

¹⁴ Konovalovs J. Vielas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 181.-182.lpp

¹⁵ Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978, 36-39.lpp

kopums un to specifiska mijiedarbība. Noskaidrojot šādas mijiedarbības rezultātu un raksturu, kā arī esot pietiekamam pamatam, iespējams kvalificēt notikumu kā noziedzīgu nodarījumu, vai kā notikumu, kam nav noziedzīga nodarījuma pazīmes. Tādējādi galvenais risināmais uzdevums ir noskaidrot priekšmetus, kas “piedalījušies” notikumā.¹⁶ Šā uzdevuma pamatā pēc autores domām ir profesionāla identifikācijas veikšana, tādējādi tiesībaizsargājošajās iestādēs būtu nepieciešams paaugstināt darbinieku zināšanas tieši identifikācijas veikšanas jomā, lai identifikāciju varētu veikt pēc iespējas īsākā laika periodā, jo praksē smaržu pēdas notikumu vietās netiek izņemtas bieži, salīdzinot ar citām pēdām, tādējādi policijas darbinieki ikdienā ar to nesaskaroties zaudē iegūtās iemaņas.

Kriminālistiskā identifikācija izmeklē nevis objektu īpašības, bet gan tikai tās pazīmes, kas raksturo šīs īpašības to ārējā izpausmē. Tāpatības noteikšana ir salīdzināšanas process, meklējot salīdzināmajos objektos sakrītošās, raksturīgākās individuālās pazīmes, kuras sauc par identificējošām pazīmēm.

Objektu pazīmju stabilitāte ir relatīvs jēdziens, jo stabilitāte ir atkarīga no pazīmju nesēja īpašībām un citiem apstākļiem. Kā zināms, absolūta stabilitāte neeksistē, tādēļ kriminālistiskajai identifikācijai iespējams pakļaut tādus objektus, kuru kvalitatīvās īpašības ir stabilas, bet ja objektu mijiedarbības rezultātā pēdu veidotāja objekta pazīmes zūd, tad šāds objekts nav identificējams, tādēļ, lai varētu realizēt identifikāciju, pēdu uztvērēja objekta virsmai jābūt spējīgai uzvert un saglabāt identificējamā objekta pazīmes. Par stabiliem, relatīvi nemainīgiem objektiem uzskatāmie tie, kas samērā ilgstošā laikā saglabā savas būtiskās pazīmes.

Lai identifikācijas rezultāti būtu pozitīvi, nepieciešams pēc iespējas ātrākā laika posmā izņemt pēdas un atrast identificējamo objektu. Autore ir nonākusi pie atziņas, ka lietiskie pierādījumi notikuma vietās bieži netiek izņemti, ievērojot principu to veikt pēc iespējas īsākā laika periodā, jo policijā autoparkā ir noteikts degvielas limits uz mēnesi, kas ir nepietiekošs, lai laicīgi izbrauktu uz notikuma vietu pēc iespējas ātrāk.

¹⁶ Nīmande E. Promocijas darbs. Kriminālistiskās mācības par noziedzīgu nodarījumu teorētiskie aspekti. (kopsavilkums)Rīga: 2006, 19.lpp

1.1. Kriminālistiskās identifikācijas definīcija

Iščenko kriminālistikas identifikācijas definīciju interpretē, ka tā ir viena no pamatmetodēm, lai konstatētu un saprastu patiesību krimināllietās, kad nepieciešams aizdomās turētā, piederošo viņam priekšmetu un citus objektus ar noziedzīga nodarījuma vietu konstatējumu pēc atstātajām pēdām un lietām. Būtība - galvenā doma ir, lai pēc atspoguļojuma uzstādītu konkrētu objektu, kas to atstāja.¹⁷ Kavalieris kriminālistisko identifikāciju definē, ka tā ir kriminālās tiesvedības sfērā nokļuvuša objekta izpētes process nolūkā pēc noteikta individuālo pazīmju kopuma atšķirt to no materiālās pasaules priekšmetiem kā vienīgo, jo identifikācijas uzdevums ir identitātes jeb tāpatības noteikšana.¹⁸ Savukārt V.Terehovičs un E. Nīmande kriminālistiskajai identifikācijai dot skaidrojumu pēc diviem aspektiem- kā zinātniskās izziņas metode kriminālistiskās identifikācijas definējums ir cēloniskā sakara noteikšanas paņēmieni starp diviem objektiem, nosakot to identitātes neesamību noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas procesā, taču kā zinātniska teorija- ir zinātnisku atzinumu sistēma, kas vispārīgā formā ļauj apzināt objektu identitātes noteikšanas likumsakarības.”¹⁹

1.2.Kriminālistiskās identifikācijas veidi

Latvijā kriminālistisko identifikāciju iedala sevišķajā un visparējā daļā.

Pēc vispārējās daļas ir šāds iedalījums - V. Terehovičs un E. Nīmande Kriminālistikas identifikācijas veidus nošķir:

1. pēc atspoguļojuma īpašībām:

- pēc ideālajiem atspoguļojumiem;
- pēc materiālajiem atspoguļojumiem.

2. pēc informācijas īpašībām:

- apjoma (formas) identifikācija (trasoloģiskā, portreta, veselā pa daļām);

¹⁷ Ищенко Е.П. Криминалистика. Москва Юристъ. 2000 г, 48. lpp

¹⁸ Kvalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999. 91. lpp

¹⁹ Asoc. Profesors Dr. Terehovičs V., Docente Dr. Nīmande E. Kriminālistika- Kurša lekciju konspekts. Rīga: 2008. 11.lpp

- substancionālā identifikācija (iekšēji strukturālā) (genoskopiskā, odoroloģiskā);
- funkcionāli dinamiskā identifikācija (fonoskopija, rokraksta).²⁰

Iščenko identifikācijas veidus dala:

1. pēc ideālajiem atspoguļojumiem - dažreiz izmanto objekta pazīmes, lai atpazītu cilvēku (aplūkošana), līķus un priekšmetus.

2. Meklējamie objekta atspoguļojumi – ir tā saucamie identificējošie, bet pats objekts (meklējamais objekts) ir identificējamie.

3. veselā identifikācija pa daļām - Uzdevuma risināšana objekta daļas (atliekas, lauskas, detaļas, dokumenta atliekas. utt.) savieno vienu ar otru un izpēta sakritību, pēc pazīmju ārējo struktūru atsevišķām virsmām.²¹

Indulēna grāmatā „Kriminālistika” ir norādīta šāda kriminālistiskās identifikācijas klasifikācija: 1) šķiras vai grupas identifikācija;

2) individuāla identifikācija.

Taču Indulēns uzskata, ka šāda klasifikācija ir nosacīta, jo tā pamatā radusies kriminālistisko ekspertīžu praksē, nevis zinātniski tehniskā pamatojuma rezultātā. Autore uzskata, ka šie divi veidi atspoguļo reālo situāciju, jo pēc autores domām identifikācijas pamatā ir atziņas, kas radušās prakses laikā, kā arī identifikācija ir process ko veic darbībā.

Šķiras vai grupas identifikācija nosaka objekta piederību kādai noteiktai šķirai vai veidam, bet individuālā identifikācija – konkrētā objekta tāpatība. Šķiras vai grupas identifikācijas izpratne ir izveidojusies identifikācijas praksē, jo katrā identifikācijas procesā vispirms izpēta objekta vispārīgās pazīmes un parasti tikai vispārīgo pazīmju sakrišanas gadījumos tālāko pētīšanu novirza uz individuālām pazīmēm. Vispārīgās pazīmes piemīt veselai objektu šķirai vai grupai. Tas nozīmē, ka vispārīgo pazīmju nesakrišanas gadījumos reizēm identifikācijas process izbeidzas, jo nesakrišanas vispārīgajās pazīmēs var izslēgt individuālo identifikāciju.²²

A.Kavalieris identifikācijas veidus iedala: 1. pēc materiāli fiksētiem atspoguļojumiem; 2. pēc atmiņu tēla; 3. pēc apraksta; 4. pēc kopējās izcelsmes pazīmēm (veselā identifikācija pa daļām); 5. viena objekta atspoguļojums otrā.²³

²⁰ Asoc. Profesors Dr. Terehovičs V., Docente Dr. Nīmande E.. Kriminālistika- Kurša lekciju konspekts. Rīga: 2008, 12.lpp

²¹ Ищенко Е.П. Криминалистика. Москва Юристъ. 2000 г., 48.-50.

²² Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978, 39.- 40. Lpp

²³ Kvalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999, 94. lpp

M. Segejs daļa: 1. neprocesuālajās darbībās (ietver tajā kriminālmeklēšanas, reģistrācijas un administratīvi tiesiskā darbība); 2. procesuālās darbības (izmeklēšanas, tiesas, ekspertu).²⁴

Visām tām ir funkcionāls raksturs un tās izmanto atkarībā no tā, kāda identifikācijas procesa puse konkrētajā gadījumā tiek kvalificēta.²⁵ No tā autore secina, ka dažādie kriminālsitiskās identifikācijas iedalījuma veidi liecina par to ka, kriminālsitiskā identifikācijas joma vēl pilnveidojas un attīstās un pastāv iespēja, ka tiks izveidots vēl kāds iedalījuma veids, kas atvieglot identifikācijas procesu. Veidu kvalifikācijas atšķirības ir atkarīgas no identifikācijas piemērošanas mērķa attiecīgajā darbībā, kā piemēram nepieciešams eksperta atzinums, izmeklēšanas gaitā, kad nepieciešama objektu atpazīšana un operatīvajā darbībā.

Savukārt sevišķo daļu veido: antropometriskā identifikācija, trasaloģiskā identifikācija, portretu identifikācija, rokraksta identifikācija, fonoskopiskā identifikācija, genoskopiskā identifikācija, odoroloģiskā identifikācija un citi identifikācijas veidi.²⁶

²⁴ Kavalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999, 94. lpp

²⁵ Kavalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999, 94. lpp

²⁶ Asoc. Profesors Dr. Terehovičs V., Docente Dr. Nīmande E. Kriminālistika- Kurša lekciju konspekts. Rīga: 2008, 12.lpp

2. Cilvēka odoroloģiskā identifikācija

Odoroloģija ir kriminālistiskās tehnikas sadaļa, kurā apkopoti zinātniskie atzinumi par smaržas pēdu rašanās likumsakarībā.²⁷ Odoroloģiskās izpētes tiek veiktas ar nolūku identificēt personu, kurai šī smarža pieder.²⁸

Odoroloģija ir zinātne, kas nodarbojas ar smaržu pēdu rakstura un veidošanās mehānisma problēmu pētījumiem, to izmantošanas metodēm un tehniskajiem līdzekļiem nozieguma atklāšanai un brīdināšanai (speciālo smaržas izņemšanas un izpētes paņēmieni un līdzekļu kopums, kas paredzēti priekšmetu, smaržu pēdu un citu objektu piederības noteikšanai pēc smaržas pazīmēm konkrētajai personai – smaržas avotam, kā arī dažādus konkrētas personas smaržas nesēju).

Par sākuma smaržu kalpo smaržu pēda, kas izņemta no notikuma vietas. Konkrēta odoroloģiskās izpētes gaitā šī smarža tiek salīdzināta ar vairāku personu (vienas pārbaudāmās personas un piecu noziedzīgā nodarījumā neiesaistītu personu jeb statistu) smaržu paraugiem uz metāla absorbentiem.²⁹

Par materiālās pasaules objekta identitāti kriminālistikas izpratnē, kas nokļuvušas kriminālās tiesvedības sfērā saistībā ar noziedzīga nodarījuma izmeklēšanu, pastāv uzskats, ka visi apkārtējā vidē pastāvošie objekti ieskaitot cilvēku, atrodas pastāvīgā kustībā, attīstībā, mijiedarbībā (atspoguļojas cits citā). Tādas to savstarpējās atspoguļošanās rezultāts kriminālistikā ir pēdas. Pie kurām ir pieskaitāmas arī dažādas organiskas- neorganiskas izcelsmes šķīdras, birstošas un gāzveida vielas, tai skaitā to mikroskaitliskajā līmenī. Šīs vielas bieži tiek atstātas notikuma vietā.³⁰

Konvālovs un Kļaviņa izpētot pēdējo gadu zinātnisko pētījumus ir nonākuši pie secinājuma, ka palielinājušās dažādu vielu kā nozieguma pēdu izmantošanas iespējas pierādīšanas procesā krimināllietās. Šo attīstību ir veicinājusi bioloģijas zinātnes nozares, kuras izaugsme tikai palielinās. Pirmie tās rezultāti ir jau Latvijā, jo kriminālisti pievērsuši lielāku interesi tādām cilvēku pēdām kā viņa smarža.³¹

²⁷ Asoc. Profesors Dr. Terehovičs V., Docente Dr. Nīmande E. Kriminālistika- Kurša lekciju konspekts. Rīga: 2008, 57.lpp

²⁸ Вопросы применения приемов одорологии в раскрытии преступлений. \\ СЪорник материалов научно – теоретической конференцин. Москва. 1970. 135 с.

²⁹ Evarđsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 306.lpp

³⁰ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 5lpp

³¹ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 5.-6.lpp

2.1. Kriminālistiskās odoroloģijas teorijas/attīstība (dabaszinātniskie pamati)

Zinātnē nav vispārēji pieņemtas smaržas teorijas. Konvālovs un Kļaviņa šai tēzei dot agrumentāciju pamatojoties uz to, ka paliek nezināms smaržu pēdas raksturs.³²

Kā piemēram, holandiešu zinātnieks Dermarks C. visas smaržvielas sadala deviņās klasēs un uzskaita piecdesmit tīras pamatsmaržas. Bet pastāv vēl arī citas smaržu teorijas Daisona vibrācijas teorija, Mankrifa un Eimura telpas un stereoķīmiskā teorija – smaržu rašanos skaidro ar smaržvielas noteiktas uzbūves molekulu rašanos, kurām ir noteikta virsma ar izvirzītām pussfērām, kas nonāk saskarsmē ar ožas receptora virsmu. Beka un Mailsa viļņu smaržas un ožas teorija- smaržas veidošanās pamatā ir dažāda smaržvielas iespēju pakāpe ietvert elektromagnētiskos viļņus, kurus izveido ožas epitēlija šūnas. Precīzāk bioloģiskais detektors pats ģenerē uztveramo smaržu un vada šo procesu. Dažus gadus vēlāk Mankrifa nāk klajā ar vēl vienu teoriju – absorbcijas teoriju, saskaņā ar kuru smaržvielas uzsūcas, iekļaujas ožas šūnās, kā rezultātā tiek nodota kā noteikta smarža.³³

Konovalovs un Kļaviņa uzskata, ka šīs teorijas katra savā veidā izskaidro smaržas veidošanās būtību un mehānismu, bet neatklāj smaržas rašanās būtību.³⁴ Autore šim viedoklim piekrīt, jo zinātnē tiek norādītas šādas problēmas, kas rodas veicot odoroloģisko ekspertīzi, kā „piemēram, pēc autores domām svarīgākās no tām:

- 1) Cilvēka smaržas individualitātes un nemainības pierādījumu trūkums;
- 2) Nav pierādīts fakts, ka persona visur un vienmēr smaržo vienādi;
- 3) Nepietiekami papildus pētījumi, lai izslēgtu nekontrolētu kļūdu iespēju, kad samaisās papildus smarža ar pamatsmaržu;
- 4) Konservācijas un uzglabāšanas laikā cilvēka smarža atbrīvojas no gadījuma piemaisījumiem, kuriem reizēm ir noteicošā loma, lai identificētu;
- 5) Šaubas par ilgstošu smaržu glabāšanu;
- 6) Smaržas dabas nenoteiktība, jo neviena no izvirzītajām teorijām nevar to izskaidrot;
- 7) Nav izpētīts smaržu pēdu rašanās mehānisms;
- 8) Suni nevar noprotināt, lai noskaidrotu iespējamo kļūdu rašanās cēloņus, tādējādi nav ticamības suņa uzvedības, kas pamatojas uz subjektīviem apstākļiem;
- 9) Kriminālprocesuālu normu neesamība, kas regulē odoroloģiskās metodes izmantošanu;

³² Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 7.lpp

³³ Салтевский М.В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. Киев. 1982. 13.c.

³⁴ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 7.-8.lpp

10) Praktiskās pieredzes trūkums tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, konkrēti policijai.³⁵

Literatūrās tiek doti vairāki mēģinājumi skaidrot cilvēka smaržas rašanos, bet dotie uzskati ir atšķirīgi. Tā piemēram, R. L. More no krimināllietu izmeklēšanas nodaļas apgalvo, ka cilvēka smarža ir individuāla. Jo cilvēka smarža var ātri izklaidēties, kas pamatojama ar to ka smarža veidojas cilvēka ādas virsējās šūnu sadalīšanās procesā.³⁶ Pēc Sinaka domām, kas ir arī zinātniski pierādīts apgalvo, ka ikvienam cilvēkam ir sava, tikai konkrētai personai atbilstīga smarža, kas īpaši pastiprinās noteiktos apstākļos.³⁷ No mācību grāmatas „Kriminālistika” autori apgalvo, ka cilvēka smarža veidojas viņa organismā vielmaiņas procesā, kas apkārtējā vidē nonāk ar urīnu, izelpojamo gaisu, no sviedru un tauku dziedzeriem.³⁸ Cilvēka sviedru un ādas tauku smaržvielām piemīt savas raksturīgas īpatnības, kas nosaka cilvēka smaržas individualitāti, tā piemīt katram indivīdam. Kas minēts 1952.gada grāmatā.³⁹

Kā autore norādīja, pastāv neviennozīmīgs zinātnieku skaidrojums tam, kā smarža izceļas, pēc Konvalova un Kļaviņas domām pie vislabākā šīs problēmas atrisinājuma ir nonācis zinātnieks Mankrijs, kas izvirza teoriju par sakarībām starp smaržu un smaržvielas struktūru.⁴⁰ Viņš apgalvo, ka cilvēka smaržvielu identificējošās īpašības, kas tiek izdalītas apkārtējā vidē, ir atkarīgas no cilvēka vielmaiņas īpatnībām.⁴¹ Taču autore iepazīstoties ar Mankrija atziņām nonāca pie secinājuma, ka Mankrijs tomēr nav savu teoriju argumentējis pilnībā.

Vistuvāk pēc Konvalova un Kļaviņas domām šīs problēmas risinājumam par smaržu izcelsmi ir nākuši K. Suļimovs un V. Starovoitovs.⁴² Viņi apgalvo, ka cilvēka individuālās smaržas avots ir noteikts no dzimšanas pēc sava sastāva, jo smaržu izdalījumi kā to apmaiņas reakciju rezultāts pavada cilvēka un jebkuru cita organisma dzīves procesu, tas notiek nepārtraukti un neatkarīgi no jebkuriem apstākļiem. Suļimovs un Starovoitovs secina, ka tie netiek uztverti ar cilvēka ožu, kas tādējādi ļauj izņemt smaržu pēdas no nozieguma vietas „noziegumam pat par to nenojaušot, kas tādējādi neļaus smaržu pēdas iznīcināt.”⁴³ No kā autore secina, ka odoroloģisko pēdu izmantošana, lai

³⁵ http://yurotdel.com/ucheba/odorologicheskaya-ekspertiza_4.html

³⁶ Борьба с преступностью за рубежом. По материалам зарубежной печати. 84-й полугодовой семинар Каллифорнийской ассоциации криминалистов. Ежемесячный информационный бюллетень. М., 1996, вып. 3, с.с. 37-47. Перевод из Science and Justice, - 1995.-35, N3 P.241-245.

³⁷ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 9.lpp

³⁸ Криминалистика. Учебник. Под ред. В.А.Образцова.М.,изд.Юристь,1997,245. с.

³⁹ Крушинский Л.В. и др. Служебная собака. М. Сельхозиздат, 1952.

⁴⁰ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003,10.lpp

⁴¹ Konovalovs J. Vielas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 178.lpp

⁴² Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003,12.lpp

⁴³ Сулимов К.Т., Старовайтов В.И. Использование заповохой информации с мест происшествий в раскрытии и раследовании преступлений. Методические рекомендации. М.,изд. ВНИИ МВД СССР, 1989,3с.

atklātu noziegumus ir viens no progresīvākajiem līdzekļiem, jo noziedznieks nevar veikt darbības, lai neatstātu un izmantotu savi individuālo smaržu, tāpēc ir nepieciešams policijas darbā biežāk izņemt odoroloģiskās pēdas.

Viens no kriminālistiskās odoroloģijas pamatlicējiem A. Vīnbergs, kurš īpašu uzmanību vērta cilvēka smaržas individualitātei apgalvoja, ka individuālā cilvēka smarža rodas no atsevišķu ķermeņu daļu smaržām, mataino ādas daļu, ādas un galvas seguma, kam pievienojas blakussmaržas, kas izriet no cilvēka fizioloģiskajiem procesiem. Visi šie procesi nosaka cilvēka individuālo smaržu, kura nonāk apavos, apģērbā un citos priekšmetos un ir iespēja identificēt konkrēto cilvēku.⁴⁴ Smaržas izpratnes pamatu pamats ir smaržas ģenētiskā izcelsme. Kas pamatojas uz to, ka smaržai piemīt individualitāte, kas tiek noteikta pēc smaržu pēdām. Šādas pēdas ir konkrētas personas smarža, kas tiek noteikta izmantojot suņus- biodetektorus. Par cik smaržu var pieskaitīt pie materiālajiem veidojumiem, tad tai piemīt arī relatīvā noturība, kas ir kriminālistiskās identifikācijas pamatā. Tā skaidrojama ar to, ka smaržai piemīt spējas saglabāties uz apkārtējiem priekšmetiem, absorbējot šo vielu ilgā laika periodā bez būtiskām izmaiņām. Tas ļauj pēc tam tās izmantot, pat izolēti no tās izcelsmes avota.⁴⁵

Kā jau tika atzīmēts, smaržviela atdalās no savas organiskās vai neorganiskās izcelsmes nesēja, tai skaitā cilvēka, kas nonāk atmosfēras gaisā, kā arī uz dažādiem priekšmetiem. Tā rezultātā rodas iespējas uztvert smaržu ar bioloģiskā detektora ožas orgāniem, kuriem piemīt spēja pēc smaržas noteikt atsevišķas ķīmiskas vielas vai sajaukumu.⁴⁶

Kriminālistiskās odoroloģijas iedala **kinoloģiskajā** un **instrumentālajā** (olfaktorniskais veids), kur kinoloģiskajā odoroloģijā kā smaržojošo lietu analizatoru izmanto speciāli apmācītu suņu ožas spējas, autore uzskata, ka šāds iedalījums neatbilst praksei jo ir valstis, kur izmanto žurkas un cūkas, kā piemēram speciāli sagatavotas cūkas var noteikt sprāgstvielu klātbūtni, ASV ir bijuši gadījumi, kad izmanto jāņtārpiņus, jo tie reaģē uz dažu narkotisko vielu piemītošajām smaržvielām.⁴⁷ Instrumentālajā odoroloģijā kā analizatori tiek izmantoti fiziski-ķīmiskas ierīces, kuras izdala smaržojošu vielu spektru, tiek reģistrētas smaržu olfaktogrammas.⁴⁸

⁴⁴ Винберг А.И. Криминалистическая одрология. Сборник „Криминалистика на службе следствия”, Материалы научно- практической конференции следственных работников. Вильнюс,1967,6.с.

⁴⁵ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 14.lpp

⁴⁶ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 16.-24.lpp

⁴⁷ Райт Р. Х. Наука о запахах. Москва: 1966. 103.с.

⁴⁸ <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F>

Piemēram, Japānā, ASV, Krievijā apmēram 40.gadus paralēli mēģina izstrādāt instrumentālās metodes ar mērķi izveidot spektrogāzes analizatorus, ar kuru palīdzību varētu atrisināt jautājumu par personas identificēšanu, kvantitatīvi analizējot smaržvielas struktūrā esošās ķīmiskās vielas un savienojumus.⁴⁹ Tomēr atrisināt jautājumu par cilvēka smaržu vielu identificēšanu ar dažādām instrumentālām metodēm nav iespējams, tāpēc ka smaržas sastāvā esošo ķīmisko vielu skaitliskais sastāvs ir neierobežots un mainīgs.⁵⁰

Suns pēc smaržu uztveres smalkuma un spējas izšķirt smaržu pēdas apkārtējā vidē pārsniedz bioloģiskos detektorus un pat pastāvošās dažādās analītiskās ierīces.⁵¹ Suns izšķir cilvēka individuālo smaržu neatkarīgi no kādas ķermeņa daļas tā ir, pat ja pār to dominē blakus smarža. Dienesta suns uztver viņam doto paraugu kā tajā ietilpstošo vielu kopumu.⁵² Kā arī ļauj atšķirt ne tikai specifiskas smaržas, bet arī atrast tās vairāku metru dziļumā.⁵³ Piemēram, Krievijā 20.gs 60. gados cilvēka sviedru – tauku izdalījumos esošās smaržvielas pētījumus personas identificēšanai sāka izmantot speciāli apmācītus suņus biodetektorus. Vairākās valstīs, kā piemēram Vācijā, Krievijā, Ungārijā, Polijā, Nīderlandē, Baltkrievijā, Dānijā, Lietuvā nozieguma izmeklēšanā ir liela smaržas pēdu odoroloģiskās izpētes pieredze, salīdzinot ar Latviju, jo odoroloģiskie pētījumi tiek veikti arī Latvijā, taču pastāv vairākas problēmas, kā piemēram, izmantotās metodikas nepilnība suņu – biodetektoru darbam nepieciešamās materiāli tehniskās bāzes, suņu modernās apmācības metodikas trūkums, kā arī citi apstākļi odoroloģiskās metodes ieviešana izmeklēšanas praksē Latvijā apturēja, jo netika ievērotas arī procesuālās prasības, kas tiek izvirzītas attiecīgās ekspertīzes veikšanā un atzinuma nofermēšanā pēc tās rezultātiem, tādējādi Latvijā tiesu praksē ir radusies situācija, kad tiesas spriedumos kā pierādījumus reti ņem vērā pārbaudāmo (tiesājamo) personas smaržas odoroloģiskās atlases rezultātus.⁵⁴ Taču pierādīšanas procesā odoroloģiskā ekspertīze vairākās valstīs ir ieņēmusi svarīgu vietu, kā arī ekspertu kinologu secinājumi ir viens no tiesā vērā ņemtiem pierādījumiem.⁵⁵

Šobrīd speciāli apmācīti suņi tiek efektīvi izmantoti darbā ne tikai pa pēdām notikuma vietā, bet arī līķu meklēšanā, ugunsgrēku izmeklēšanā, un operatīvajās darbībās. Galveno uzmanību pievēršot

⁴⁹ Ганшин В. М., Фесенко А. В. От обонятельных моделей к „ Электронному носу”. Новые возможности параллельной аналитики. \\\ Специальная техника. Россия, Москва. 1999. 2. – 11. с.

⁵⁰ Konovalovs J. Vielas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „ Petrovskis un KO”, 2007, 178.lpp

⁵¹ Тамбиев А.Х. Летучие вещества, запахи и их биологическое значение.М.,изд. Знание,1974,вып. 8, 61.с.

⁵² Kavalieris A. Kriminālistiskā analfabētisma sekas. Administratīvā un kriminālā justīcija.Rīga, 2000, Nr. 4(13), 24.lpp

⁵³ Литинецкий П. На пороге забытого мира. ж. Вокруг света.,М., 1971,вып. 12, 39.с.

⁵⁴ Вопросы применения приемов одорологии в раскрытии преступлений.\\\ Сьорник материалов научно – теоретической конференци. Москва. 1970. 135 с.

⁵⁵ Ганшин В. М., Фесенко А. В. От обонятельных моделей к „ Электронному носу”. Новые возможности параллельной аналитики. \\\ Специальная техника. Россия, Москва. 1999. 6. – 11. с.

speciālu suņu apmācības metodikai darbam ar smaržu pēdām, kas izņemtas notikuma vietā, citu izmeklēšanas darbību laikā no dažādiem objektiem, lai identificētu avotu, kas šīs pēdas atstājis. Šīs problēmas izstrādei pasaulei ir sava vēsture.⁵⁶

2.2. Kriminālistiskās odoroloģijas ekspertīze

Odoroloģiskā ekspertīze - viens no kriminālistisko ekspertīžu veidiem, kuras priekšmets ir personas noteikšana (identifikācija) pēc tās smaržu pēdām, izmantojot smaržu pēdas un suņus – biodetektorus, kuru laboratorijas apstākļos veic eksperti kriminālistiskās odoroloģijas jomā.⁵⁷

Kriminālistiskās odoroloģijas metodes mērķis ir cilvēka identifikācija pēc tā atstātajām smaržu pēdām un dažādiem notikuma vietas priekšmetiem un virsmām.⁵⁸ Salīdzinot notikuma vietā izņemto smaržu pēdu ar pārbaudāmās personas smaržu. Tātad, kamēr nav noteikta pārbaudāmā persona, ekspertīzi veikt nevar. Odoroloģiskā ekspertīze ir komisijas ekspertīze. Latvijā Odoroloģiskā ekspertīzes nodaļa ir tikai viena un tā atrodas Rīgā, Kleistu ielā 46a.⁵⁹ Līdz ar to autore secina, ka Latvijā nevar pilnīgi izmantot iespēju odoroloģiskajai ekspertīzei, kā arī Griežnis apgalvo, ka pēdējos gados bez īpaša pamata ir samazinājusies odoroloģijas loma noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un novēršanā. Lai šo darbu uzlabotu, ir nepieciešams paplašināt dienesta materiāli tehnisko bāzi dienesta suņu uzturēšanai un apmācībām, kā arī nodrošināt speciālistus ar smakas pēdu savākšanas komplektiem – čemodāniem, kuros ietilptu šo pēdu izņemšanai nepieciešamie tehniskie līdzekļi. Smakas pēdas atzīt par lietiskajiem pierādījumiem kriminālprocesā.⁶⁰ Pēc autores domām, lai labāk attīstītu odoroloģisko ekspertīzi būtu nepieciešams izveidot vairākās ekspertīžu nodaļas, kas specializētos šajos jautājumos. Vēlams būtu vismaz viena odoroloģiskā ekspertīžu nodaļa uz vienu Latvijas uz reģionu, kas sniegtu lielāku iespēju ātrākā laika posmā pēc smaržu pēdām atklāt noziedzīgu nodarījumu. Bet autore secina, ka šobrīd Latvijā tas nebūtu iespējams, jo odoroloģiskās ekspertīzes veikšanai nepieciešami lieli naudas līdzekļi, kā arī odoroloģiskā ekspertīze kā viens pierādījums netiek atzīts. Tapēc autore velās šajā nodaļā dot ieskatu par odoroloģisko ekspertīzi, kas pēc autores domām pamatotu ticamību odoroloģiskajai ekspertīzei.

⁵⁶ Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 22.-24.lpp

⁵⁷ Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 306.lpp

⁵⁸ Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 305.lpp

⁵⁹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

⁶⁰ Griežnis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma Vārdā, 2001, 210.lpp

Odoroloģisko metodes izmanto smaržu pēdu odoroloģiskās izpētes procesam, kam piemīt visas galvenās pazīmes un elementi, kas raksturo jebkuras ekspertīzes būtību un veikšanu. Odoroloģiskā ekspertīzē nosaka personas smaržas klātbūtni konkrētās izmeklēšanas darbības gaitā izņemtajā smaržu pēdā uz objekta – smaržu pēdas nesēja, vai smaržu pēdā, kas izņemta uz speciāla (flaneļa absorbenta) no objekta- smaržu pēdas nesēja : - noziedzīga nodarījuma notikuma vietas apskatē (KPL 159. – 163. Pants), – aplūkošana – uz izņemtajiem objektiem, virsmām, ar kurām bijusi kontaktā persona (KPL 168., 169. Pants), - kratīšana – uz izņemtajiem objektiem, kas atrasti pie personas (KPL 179.pants), - izmeklēšanas eksperimentā (KPL 171.pants), – liecību pārbaudē uz vietas – uz izņemtajiem objektiem, kas atrasti pie personas (KPL 173.- 174.pants), - uzrādīšana atpazīšanai (KPL 175.pants).⁶¹ Odoroloģiskās ekspertīzes noteikšana.

Ekspertam kinologam, lai veiktu tiesu odoroloģisko ekspertīzi vispirms ir jāsaņem no personas, kura nozīmējusi ekspertīzi lēmumu un visus tās veikšanai nepieciešamos materiālus kā arī sīki jāizklāsta lietas apstākļi. Ekspertīzes noteikšanas lēmumā ir jānorāda pamatojums šīs ekspertīzes nepieciešamībai, uzskaitīti jautājumi ekspertam. Galvenais uzskaitījumā ir personas, kas atstājusi savas smaržas pēdas notikuma vietā uz dažādiem objektiem (identifikācijas jautājums), taču pētījuma gaitā var tikt atrisināti arī citi jautājumi, var noskaidrot kāds ir katra dalībnieka rīcības raksturs, konkrētas personas personas līdzdalība citu vēl neatklātu neatklātu noziegumu izdarīšanā, mantas piederība - kuras atrastas notikuma vietas vai citu izmeklēšanas darbību veikšanas laikā konkrētām personām, kurai no nozieguma iesaistītajām personām un kādi priekšmeti atrodas rokās – veicot attiecīgās darbības, notikuma vietā uz dažādiem priekšmetiem atrasto matu, asins traipu piederība aizdomās turamajai personai, cietušo izvietojums transporta līdzekļa avārijas brīdī kā arī pētījums ļaus izslēgt pārbaudāmās personas smaržu klātbūtni notikuma vietā uz konkrētiem objektiem.⁶²

Attiecīgi jābūt formulētiem jautājumiem, nozīmējot odoroloģisko ekspertīzi - ekspertīzē var noteikt:

- Vai notikuma vietā izņemto smaržas pēdu nav asētājs (norāda vārdu un uzvārdu);
- Vai vairākās notikuma vietās (noradīt) izņemtās pēdas nav atstājusi viena un tā pati persona;
- Vai Kinoloģijas centrā neatrodas tās pašas personas atstātās smaržu pēdas;

⁶¹ Evarđsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 305.- 306.lpp

⁶² Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „ Petrovskis un KO”, 2003, 112.lpp

- Vai notikuma vietā izņemtās vairākas smaržas pēdas atstājusi vien vai vairākas personas;
- Vai Kinoloģijas centrā neatrodas personas, kuras atstātā pēda izņemta notikuma vietā, smaržas paraugs.⁶³

Ekspertīzei jāsniedz notikuma vietā izņemtā smaržu pēda, ko iegūst, uzliekot vietai, kurā visticamāk stāvējis, sēdējis vai aizskāris noziedznieks. Kam jābūt fiksētam notikuma vietas apskates protokolā; izņemtais pēc apskates ar lēmumu atzīstams par lietisko pierādījumu.⁶⁴

Pārbaudāmās personas smaržas paraugu, procesuāli to fiksējot attiecīgajā protokolā.⁶⁵

Bet bieži vien pastāv arī tādas situācijas, ka darbinieki neievēro personas, kuras veic izziņu, norādītās prasības. Kas izpaužas prasību, kuras izvirzīta lēmuma sastādīšanai par odoroloģisko ekspertīzes noteikšanu, un to satura neievērošana var būt par pamatu odoroloģiskā pētījuma materiālu ignorēšanai no tiesas puses, bet advokātam un viņa aizstāvamajam, par iemeslu ekspertu – kinologu secinājumu noraidīšanai pierādīšanas procesā.⁶⁶

Pēc Konvalova un Kļaviņas odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanas prakses izpētes viņi secina šādas kļūdas:

- 1) Eksperta lēmumā par ekspertīzes noteikšanu tiek uzdoti nepilnīgi jautājumi.
- 2) Apsūdzētā neiepazīstināšana ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu un viņa tiesību neizskaidrošana saskaņā ar Latvijas KPL(* nevaru atsrats pantu)
- 3) Lēmumā par odoroloģisko ekspertīzes noteikšanu netiek pilnīgi izklāstīti notikuma apstākļi, precīzāk smaržu pēdu atrašanas un izņemšanas apstākļi.
- 4) Lēmuma argumentējošā daļa trūkst norādes, kādā zinātnes nozarē nepieciešams zināšanas personai, kura noteikusi ekspertīzi, lai atrisinātu radušos jautājumus.
- 5) Trūkst ziņas par smaržu pēdu procesuālās un tehniskās prasības.⁶⁷

Smaržu paraugu sagatavošana:

Notikuma vietā, kā arī citu izmeklēšanas darbības laikā ir konstatēts, ka cilvēka smaržu pēdas ir viens no mikropēdu veidiem, kas ļauj veikt gan identificējoša, gan diagnosticējoša rakstura uzdevumus. Kā rezultātā izriet, ka tiek izņemtas vairākas pēdas un ir iespēja veikt salīdzinošo metodi, bet ekspertiem, kas veiks odoroloģisko ekspertīzi nepieciešams nodot tikai attiecīgos

⁶³ A. Kavaliera vadībā autoru grupa. Tiesu ekspertīzes Latvijā. Rīga: LPA, 2001, 98.lpp

⁶⁴ A. Kavaliera vadībā autoru grupa. Tiesu ekspertīzes Latvijā. Rīga: LPA, 2001, 98.lpp

⁶⁵ A. Kavaliera vadībā autoru grupa. Tiesu ekspertīzes Latvijā. Rīga: LPA, 2001, 98.lpp

⁶⁶ Konvalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 114.lpp

⁶⁷ Konvalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 115.lpp

smaržvielas paraugus. Attiecībā uz cilvēka smaržas paraugu iegūšanu jāievēro taktiskos noteikumus, kuru neievērošana negatīvi var iespaidot odoroloģiskās ekspertīzes rezultātus un izraisīt šaubas eksperta atzinuma ticamībai.

Būtība- 1. Iegūstot smaržu paraugus no konkrētās personas, jānodrošina to izcelsmes ticamība, identitāte, kura tiks noskaidrota ekspertu pētījuma gaitā, smaržvielas koncentrācijas pietiekamība, lai veiktu odoroloģisko ekspertīzi un iegūtu vēlamos rezultātus, ņemot vērā pārbaudāmās personas smaržvielas parauga tīrību, konstatējot arī konkrētās izmeklēšanas darbības dalībnieku smaržvielu neesamību.

2. Aprakstītā veidā jāizņem arī smaržvielas pavadošā (fona) smarža no objektiem, kuri ir notikumā iesaistīto personu smaržu nesēji.

3. Smaržas paraugu iegūšana no personām, kas saistītas ar izmeklējamo noziegumu, jāveic personai, kura nav tieši piedalījies smaržas pēdu meklēšanā, konstatēšanā, izņemšanā un konservēšanā notikuma vietā, tas nepieciešams, lai izslēgtu viņa smaržvielas ietekmi uz odoroloģiskās ekspertīzes gaitu un rezultātiem.

4. Smaržas paraugus ieteicams izņemt pēc iespējas no tām ķermeņa daļām, kuras varēja izrādīties notikuma vietā izņemto smaržu pēdu avoti

5. Iegūtajiem smaržvielas paraugiem ne mazāk kā 24 stundas jāatrodas hermētiski iesaiņotos tīrās odorotēkā un tos nedrīkst šai laikā izmantot pētījumu veikšanai.

6. Smaržu paraugu iegūšanas laikā jāpārliedz, lai pārbaudāmā persona neatrastos darba drēbēs, kas var saturēt ievērojamu daudzumu cilvēka ķermenim nepiederīgu smaržu klāstu, kā arī jānoskaidro, lai pārbaudāmā persona nebūtu svešā apģērbā, kas var saturēt īpašnieka smaržu.

7. Priekšroka dodama tādām smaržu pēdu izņemšanas veidam kā pārbaudāmās personas asinis un sviedri, jo tās satur ievērojamu smaržu koncentrāciju, kam nav blakus smaržas.

Tādējādi, lai nodrošinātu odoroloģiskās pētījumu pilnību, efektivitāti un pareizību, tā rezultātu ticamību, ekspertu rīcībā var tikt nodoti šādi smaržvielu paraugi un iespējamie tās smaržas nesēji paraugi. 1) pārbaudāmās personas (aizdomās turētā, apsūdzētā, tiesājamā, cietušā vai liecinieka) paraugi. 2) Smaržvielu paraugi, kuri iegūti no statistiem, kas tiek izņemtas laboratorijas apstākļos no četriem vai pieciem cilvēkiem, vai arī šim mērķim tiek izmantoti Kriminālistikas odoroloģijas laboratorijas kolekcijā esošie neitrālo personu smaržu paraugi. 3) Smaržvielas paraugu no nozieguma vietas izņemšana kopā ar vietas fona smaržu, kura viens veids ir priekšmetu smaržu paraugi, analogiski tam, no kura tika izņemta smaržas pēda un kurš nesatur pārbaudāmās personas smaržu. 4) Absorbenta paraugi analogiski izmantoto smaržu pēdu izņemšana no notikuma vietas, tai skaitā no personas. Kas izslēgtu tiem piemītošo specifisko smaržu negatīvo

ietekmi uz odoroloģiskā pētījuma gaitu un norisi. 5) Pārbaudāmās personas smaržu paraugi (etalona smaržu paraugi), kas atstātas uz pēdu nesējiem ir analogiskas tam, kā šīs smaržvielas tika atrastas un izņemtas notikuma vietas apskates vai citu izmeklēšanas darbību laikā.⁶⁸

Latvijā smaržu ekspertīzi veic Odoroloģisko ekspertīžu nodaļā, kas ir nodaļa izveidota 2003. gadā uz Valsts policijas Kinoloģijas centra Kriminālistiskās odoroloģijas laboratorijas bāzes.⁶⁹ Smaržu paraugu ņemšanas kārtība un Odoroloģisko ekspertīžu nodaļas darbs ir noteikts saskaņā ar odoroloģisko ekspertīžu metodi, kura ir zinātniski pamatota, un aprobēta Eiropas Savienības valstīs.⁷⁰ Lai sekmīgāk atklātu noziedzīgus nodarījumus, ir nepieciešams notikuma vietas apskatē un izņemto pēdu izpētīšanas iesaistīt kriminālistus, kuri veic abas šīs procesuālās darbības. Tas izdotos labāk, ja kriminālists strādātu vienas kriminālistiskās iestādes ietvaros, lai tās vadītājs savas kompetences ietvaros varētu kontrolēt ne tikai speciālistu un eksperta padarītā darba kvalitāti, bet arī kvalitāti.⁷¹

Jāņem vērā arī apmācīta suņa izmantošana kvalificēta kinologa vadībā bieži sekmē noziedzīga nodarījuma atklāšanu un novēršanu. Suņa izmantošanas efektivitāti noziedzīga nodarījuma izmeklēšanā var panākt kinologa ciešā sadarbībā ar operatīvo darbinieku un izziņas inspektoru. Ir svarīgi arī notikuma vietas apskatē prasmīgi izņemt un saglabāt smakas pēdas, lai izmeklēšanas procesā tās varētu izmantot identifikācijā.⁷²

Kriminālistiskās odoroloģijas izmantošana noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā ir aktuāla un perspektīva novitāte, taču oponenti norāda, ka to var izmantot tikai operatīvās izmeklēšanas darbībās, argumentējot savu nostāju, ka dienesta suņu izmantošana ir operatīvā darbība, kurai nav procesuāla rakstura, jo suņa uzvedībai nav nekādas procesuālās nozīmes un kā pierādījums lietā nav pieņemams.⁷³

⁶⁸ Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 126.lpp

⁶⁹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>.

⁷⁰ <http://www.vp.gov.lv/structure/view.php?id=69>

⁷¹ Griežnis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma Vārdā, 2001, 212.lpp

⁷² Griežnis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma Vārdā, 2001, 210.lpp

⁷³ http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1212_page_27.html

2.3. Kriminālistiskās odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamība

Autore vēlās pievērst īpašu uzmanību Konvālova un Kļaviņas odoroloģiskās ekspertīzes pētījumu rezultātiem, kas pēc autores domām dot visspēcīgāko argumentāciju odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamībai un to izmantošanas iespējām pierādīšanā krimināllietās.

Odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamība krimināllietās, pēc speciāli sagatavotiem biodetektoriem un kinologu secinājumiem ir:

- 1.) Iespēja pārbaudīt odoroloģisko pētījumu rezultātus, veicot bioloģiskās ekspertīzes. Būtība ir tāda, ka bioloģiskās ekspertīzes secinājumus ir iespējams pārbaudīt ar odoroloģisko ekspertīzi un otrādi. Viens otra veiktās ekspertīzes ticamību pastiprina, kas pierādīs, ka izņemot tikai smaržu pēdas tās iegūtu absolūto spēku kā pierādījumiem krimināllietās.
- 2.) Pilnīga ekspertu – kinologu neatkarība. Tiesības iejaukties ekspertīzes procesā nedrīkst ne procesa virzītājs, ne laboratorijas vadītājs, ne augstākstāvošai personai kā arī personām kuru lietvedībā atrodas lieta.
- 3.) Attiecīgu apstākļu izveidošana odoroloģiskajā pētījuma veikšanai, kas ietver sevī mūsdienām atbilstošus apstākļus.
- 4.) Mūsdienīgu, zinātniski pamatotu odoroloģiskā pētījuma metožu izmantošana, kuras izmantotas vairākās valstīs, veicot odoroloģiskās ekspertīzes.
- 5.) Speciālu suņu (biodetektoru) sagatavošana. Metodika suņu apmācībā, kas būtu speciāli izveidota, lai nodrošinātu to specifisko dresūru odoroloģisko pētījumu veikšanai.
- 6.) Ekspertīze jāveic kinologiem, kuriem ir zināšanas kriminālistiskajā odoroloģijas jomā. Šie ekspertiem ir obligāti jābūt speciālai sagatavotībai, kas sevī iekļauj zināšanas tiesu ekspertīzes, kriminālprocesa un kriminālistikas jautājumos.
- 7.) Procesuāli un tehniski pareiza visu darbību noformēšana saistībā ar smaržu pēdām. Noteikumiem, kas saistīti ar smaržu pēdu pareizu izņemšanu ievērošana, lai tie būtu ticami pierādījumi krimināllietu tiesvedībā.
- 8.) Visu pazīmju esamība smaržu pēdām, kas piemīt lietiskajiem pierādījumiem. Iespēja pēc odoroloģiskās kriminālistikas ekspertīzes kā lietiskos pierādījumus iesniegt gan smaržu pēdu nesējus, gan arī pašu absorbentu ar izņemto smaržvielu.
- 9.) Stingra rekomendāciju ievērošana darbā ar smaržu pēdām, izmantojot biodetektorus izpētes gaitā.

- 10.) Kontroles metodes izmantošana iegūto rezultātu pareizības kontrolei. Biodetektoru izmantošanas brīdī jābūt liecībām, ka ožas analizators pozitīvi funkcionē.
- 11.) Iespējas fiksēt odoroloģiskās ekspertīzes procesu ar videofilmēšanas palīdzību, kas radītu iespēju noskatīties visiem procesa dalībniekiem. Tas ļautu pierādīt, ka nav bijis nekāds apmāns un iegūtos rezultātus no odoroloģiskās ekspertīzes var izmantot kā pierādījumus krimināllietās.
- 12.) Izmantojot mūsdienīgos tehniskos un zinātniskos atklājumus iespējas iegūt smaržvielas no asinīm, matiem, siekalām. Šī iespēja pilnībā ļautu izslēgt blakus smaržu esamību.
- 13.) Eksperta pētījumu veikšana vairāku speciāli sagatavotu ekspertu klātbūtnē, kas nodrošinātu ticamību ekspertīzes atzinumam smaržu pēdām.
- 14.) Pēc iespējas izmantot „nulle testu” suņa (biodetektora) darbībā. Tādējādi palielinātos ticamība, ka pierādījumi ir ticami un suns (biodetektors) teicami pilda viņam uzliktos uzdevumus.
- 15.) Smaržu nesējiem izmantot vienādus, noteiktus konteinerus, kas garantē izlasi tikai pēc smaržas.
- 16.) Noteikt smaržvielu minimumu paraugu iegūšanā, kas ļaus rūpīgi veikt smaržu pēdu izpēti, lai iegūtu ticamus un pozitīvus rezultātus.
- 17.) Iespējas odoroloģiskos pētījumu rezultātus veikt atkārtoti izmantojot dažādus biodetektorus.
- 18.) Pilnveidot cilvēka smaržvielas glabāšanas metodiku, kas nodrošinātu vairākas reizes izmantot smaržvielas un izslēgtu iespējamību, ka izņemtajai smaržai piejauktos kādas sajaukuma smaržas.
- 19.) Odoroloģisko pētījumu metodikas iestrāde.
- 20.) Odoroloģisko pētījuma rezultātiem izmatot varbūtības teorijas, tādējādi statistiski pamatojot iegūtos rezultātus.
- 21.) Iespējas vairāk mainīt palīgsmaržu paraugus izlases rindās, kad biodetektors nosaka attiecīgo smaržu pēdu.
- 22.) Pēc iespējas vairāk pamatot bioloģiskā detektora (suņa) vienreizību un unikalitāti, kas ir neaizvietojams palīgs var teikt pat instruments cilvēka identifikācijas procesā pēc tā smaržvielām.
- 23.) Cilvēka smaržvielas ģenētiski noteiktā individualitāte, kas ir zinātniski pamatota.

24.) Cilvēka smaržas dalāmības īpatnība.⁷⁴

Pēc autores domām, ja tiks ņemtas vērā Konvālova un Kļaviņas rekomendācijas, pastāv ļoti liela varbūtība un iespējas kriminālistiskās odoroloģijas ekspertīzi atzīt kā spēcīgu pierādījumu tiesā, kuru nevarēs tik vienkārši apgāzt. Pastāvētu pat iespēja odroloģiskās ekspertīzi atzīt kā pierādījumu tiesā kā pašu par sevi pastāvošu pierādījumu.

⁷⁴ Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2003, 170.-178.lpp

3. Cilvēka genoskopiskā identifikācija

Viena no jaunākajām personu identifikācijas metodēm ir genoskopija jeb DNS metode.⁷⁵ Genoskopija ir viena no efektīvākajām metodēm, kas dod iespēju identificēt jebkuru personu (izņemot identiskos dvīņus) pēc jebkura DNS saturoša bioloģiskā materiāla.⁷⁶

Tā ir kriminālistiskās tehnikas sadaļa, kurā apkopoti zinātniskie atzinumi par genoskopisko pēdu rašanās likumsakarībām.⁷⁷ Genoskopiskās identifikācijas pārbaudes pēta bioloģiskos objektus, kuras galvenais mērķis ir noteikt piederību konkrētai personai. Vairākās literatūrās genoskopiskajai identifikācijai pastāv citi nosaukumi : 1) Genoma identifikācija; 2) DNS pirkstu nospiedumi; 3) genoskopija.⁷⁸ Taču nosaukums nemaina metodes būtību, tās mērķis tāpat ir pēc bioloģiskajām pēdām, kas atstātas nozieguma vietā identificēt cilvēku. Pirmo reizi 1987. gadā Liebritānijā tika izveidota tehnoloģija DNS identifikācijai ar pielietojumu tiesu praksē kā metode tiesas izskatīšanai.⁷⁹ To izveidoja Aleks Džerijs atklājot, ka DNS stingri atkārtojas visos cilvēka orgānos un audos.⁸⁰

Ar genoskopijas metodi iespējams noskaidrot, kuram cilvēkam pieder asinis, sperma; noteikt vai grūtniecība ir iestājusies izvarošanas gadījumā; vai zināmais vīrietis un sievietē ir bērna tēvs un māte; noskaidrot, vai sadalītā līķa daļas agrāk veidoja vienu veselu.⁸¹ Visas cilvēka dzīves informācija glabājas DNS šūnās, tā ir galvenā krātuve ar iedzimtības informāciju. Pasaulē neatradīsies divi līdzīgi cilvēki ar vienādu DNS. Cilvēki var būt līdzīgi pēc izskata, bet DNS katram ir individuāls. Radnieku genotipi ir ļoti līdzīgi, taču pilnībā tie nesakrīt. Šīs metodes funkcijas ļauj precīzi identificēt personu kā indivīdu, gan kā radnieku citam cilvēkam.⁸² DNS izmantojamais materiāls ir asinis, kauli, sperma, siekalu, traipi, vaigu epitēlijs, audu un orgānu daļas, sekrēti no deguna, mati, kas ietver sakņu daļu, sadalītu līķu daļas, u.t.t.⁸³ Visi uzskaitītie izmantojamie DNS materiāli satur tikai indivīdam noteiktas veidojošās pazīmes.⁸⁴ Materiāls no kā tiek veiktas DNS analīzes ir tik plašs, jo DNS ir vienāds viena indivīda visā organisma orgānu šūnās, ko nevar izmainīt ne arvienu zināmo metodi.⁸⁵

⁷⁵ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 211.lpp

⁷⁶ Konovalovs J. Vietas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 131.lpp

⁷⁷ Asoc. Profesors Dr. Terehovičs V., Docente Dr. Nīmande E. Kriminālistika- Kurša lekciju konspekts. Rīga: 2008, 57.lpp

⁷⁸ www.ekspertiza.ru/forum/showthread.php?t=1508

⁷⁹ www.ekspertiza.ru/forum/showthread.php?t=1508

⁸⁰ Л.О. Барсегянц, Б. Д. Левченко, Судебно – медицинская экспертиза выделений организма, Москва, Медицина.1984.104.с.

⁸¹ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Likuma vārdā. 2000.211.lpp

⁸² www.shkolazhizni.ru/archive/0/n-18718/

⁸³ Konovalovs J. Vietas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 131 - 132..lpp

⁸⁴ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 211.lpp

⁸⁵ Konovalovs J. Vietas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 132..lpp

Kriminālistikā iegūstot DNS pēdas uz objektiem no nozieguma vietas un salīdzinot to ar iespējami vainīgā cilvēka DNS, var noteikt vai tie ir konkrētās personas.⁸⁶ DNS izpētes metodes pielietošana, salīdzinājumā ar tradicionālajām izpētes metodēm, vairāk nekā desmit reizi palielina iespēju atklāt noziedzīgo nodarījumu un pierādīt noziedznieka vainu.⁸⁷ Šo faktu apstiprina arī Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes Ekspertīžu biroja vadītāja Līga Peisniece apgalvojot, ka DNS analīze ir viens no instrumentiem, kas policijai sniedz vislielāko palīdzību, jo tā pēdas katrs cilvēks atstāj neapzinoties.⁸⁸ Mūsdienās pielietojot DNS izpētes metodi tā palīdz 100% identificēt cilvēku.⁸⁹ Izmantojot tehnisko aprīkojumu kļūda ir iespējama retāk kā reizi miljards gadījumos.⁹⁰ Pētniecības procesā eksperts nosaka īpašības bioloģiskajam objektam. Salīdzinot rezultātus ar personas genotipu var dot nepārprotamu secinājumu par genotipa piederību konkrētai personai.⁹¹ Eksperts, pateicoties DNS analīzei var precīzi noteikt personas identifikāciju pēc bioloģiskajām pēdām, pat pēc daudziem gadiem, jo ģenētiskā informācija visa mūža garumā nemainās.⁹² Ņemot vērā, ka genoskopiskā analīze dod iespēju viennozīmīgi identificēt personu pat pēc viena asins piliena notikuma vietā.⁹³ Genoskopija ir darbietilpīgs process ar augstas klases tehnoloģiju pētniecības jomā. Genoskopiskās ekspertīzes ilgums var būt no pāris dienām līdz vairākiem mēnešiem, ko veic eksperti ar speciālu izglītību.⁹⁴ Gandrīz neaizvietošanas genoskopiskās zināšanas, lai identificētu nopietni bojātas cilvēku mirstīgās atliekas, piemēram, katastrofu upuriem, tostarp ugunsgrēkā sadegušām personām⁹⁵

Tomēr pēc Kavaliera domām to nevar uzskatīt par kriminālistisku identifikāciju, jo šāda veida identifikācija tiek izdarīta ne ar kriminālistikas metodēm un to nedara kriminālisti; vēl vairāk – kriminālistika neizstrādā fizikas, ķīmijas, bioloģiskas un citas pētīšanas metodes.⁹⁶ Autore šim Kavaliera izvirzītajam viedoklim nepiekrīt, jo nevar uzskatīt, ka katra zinātne pastāv tikai pati par sevi, lai gan pamatā ir noteikti noteikumi katrā zinātnē, bet nevienā zinātnē nav iespējams izzināt, ja netiek ņemtas zināšanas no kādas citas nozares zinātnes, piemēram, fizikā aprēķinos tiek ņemta talkā matemātika, utt. Tāpat pēc autores domām pastāv saistība starp kriminālistisko identifikāciju pēc genoskopiskās ekspertīzes, jo tiek ņemta vērā kriminālistikas tehnika, kas iekļauj sevī zināšanas un

⁸⁶ Teteris O. Tiesu medicīniskā esence. Rīga: Apgāds „Rasa ABC”, 2004, 242. lpp

⁸⁷ Griežnis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 211. lpp

⁸⁸ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=zina4&ln=lv>

⁸⁹ Teteris O. Tiesu medicīniskā esence. Rīga: Apgāds „Rasa ABC”, 2004, 245. lpp

⁹⁰ <http://www.gos-ur.ru/articles/?id=84>

⁹¹ www.shkolazhizni.ru/archive/0/n-18718/

⁹² www.ekspertiza.ru/forum/showthread.php?t=1508

⁹³ Griežnis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 212. lpp

⁹⁴ <http://www.gos-ur.ru/articles/?id=84>

⁹⁵ www.shkolazhizni.ru/archive/0/n-18718/

⁹⁶ Kvalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999. 94. lpp

atklājumus bioloģijā. Viss ir savā veidā saistīts un ir jāmeklē atrast tas, kas atvieglos darbu krimināllietu izmeklēšanā.

Latvijā šādas izpētes veic Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrā un Valsts policijas ekspertīžu centrā Kriminālistikas pārvaldē DNS ekspertīžu nodaļā.⁹⁷ Izpētes metode ir īpaši precīza ar augstu jutības pakāpi. Ar tās palīdzību iespējama visa veida bioloģiskās izcelsmes pēdu analīze.⁹⁸

Kriminālistikas pārvaldes DNS nodaļas ekspertīžu veidi:

- 1) Lietisko pierādījumu izpēte;
- 2) Līķa identifikācijas ekspertīze;
- 3) Paternitātes/maternitātes ekspertīzes;
- 4) Radniecības noteikšana pa vīriešu līniju (Y-hromosomas izpēte).⁹⁹

3.1. Genoskopiskā ekspertīze

Liecinieki vai aizdomās turētā atzīšanās ir viena lieta nozieguma izmeklēšanā un atrisināšanā, bet mūsdienās, ja nebūs pierādījumu un eksperta atzinuma, neviena izmeklēšana līdz galam netiks veikta, uzsver Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes Ekspertīžu biroja vadītāja Līga Peisniece. Autore šim apgalvojumam piekrīt, jo ne vienmēr pie nozieguma izmeklēšanas ir iespējams konstatēt lieciniekus un aizdomās turētos, kā arī nekad nevar būt 100% pārliecināts, ka dotā liecinieka liecība ir patiesa. Reālo īstenību (patiesību) nozieguma atklāšanā vislabāk spēj sniegt ar patiesības īstenību ekspertīzes, jo ekspertīžu metodes ir pārbaudītas un atzītas. Kā vienu no visspēcīgākajām ekspertīzēm ar pamatotu patiesību pēc autores domām sniedz ekspertīzes ar DNS analīzi.

DNS analīze ir viens no instrumentiem, kas policijai sniedz vislielāko palīdzību, jo tā pēdas katrs cilvēks atstāj neapzinoties, piemēram, sviedri, siekalas, ādas šūnas utt.¹⁰⁰

Genoskopiskā ekspertīze pieskaitāma pie bioloģiskās ekspertīzes, jo ekspertīzi nosaka pēc DNS saturošas pēdas, kas noņemtas noziedzīga nodarījuma vietā.¹⁰¹ Latvijā ģenētiskajai ekspertīzei lieto terminu – DNS ekspertīze.¹⁰²

⁹⁷ Grieznieks P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000,211.lpp

⁹⁸ Ewardsons A. Ekspertīzes noteikšanas pamatprincipi. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2001, 50.lpp

⁹⁹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹⁰⁰ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=zina4&ln=lv>

¹⁰¹ Konovalovs J. Vietas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 74.lpp

Jāņem vērā, ka vielas kā lietiskos pierādījumus un laboratorijas izpētes rezultātu nozīme ir atkarīga no procesuāli un tehniski pareizi noformētas izpētes vielu izņemšanas un fiksēšanas. Un kā nemazāk svarīga nozīme ir procesuālo normu un taktisko ieteikumu ievērošana, jo citādi pastāv iespēja tās iznīcināt, tās var pārveidoties, piegružot, tādējādi kriminālprocesā zaudējot jebkādu vērtību.¹⁰³ Pēc autores domām šeit ir svarīgi, ka Latvijā v Kriminālprocesa likums netiek regulēts smalki. Pastāv norādījumi, kuri jāievēro, kā arī eksperts, veicot ekspertīzes un pirms izmeklēšanas pētījums krimināltechniskos līdzekļus un metodes lieto tādā apjomā, kāds nepieciešams, lai pilnīgi un vienpusīgi atrisinātu viņam formulētos jautājumus.

Veicot bioloģiskā materiāla izņemšanu, ir stingri jāievēro izņemšanas komplektam pievienotos norādījumus par pareizu paraugu izņemšanu:

Ir jāievēro, ka:

- Bioloģisko materiālu no cietušās personas izņem tikai ar personas piekrišanu. Ir jāizskaidro, ka izņemtais bioloģiskais materiāls tiks glabāts DNS nacionālajā datu bāzē, ka cietušajiem ir tiesības pieprasīt, lai viņa personas datus papildina, izlabo, kā arī pārtrauc to apstrādi vai iznīcina.
- Salīdzināmos paraugus no nepilngadīga bērna var ņemt tikai ar viņa likumīgā aizbildņa rakstisku piekrišanu.
- Bezvēsts pazudušu personu tuvi radnieki salīdzināmos paraugus sniedz labprātīgi, dodot rakstveida piekrišanu ziņu iekļaušanai DNS nacionālajā datu bāzē. Parauga devējām ir jāizskaidro, ka iesniegtie dati tiks izmantoti tikai radnieka identifikācijai.¹⁰⁴

Ņemot vērā arī:

1) uzglabāšanas un transportēšanas nosacījumus: Katrs priekšmets jāiesaiņo atsevišķi, lietojot papīra maisiņus, aploksnes, kartona kastes. Vates tamponu ar nomazgājumu ievieto plastmasas futlārī, kuram ir nogriezts gals, lai nodrošinātu gaisa pieplūdi, un iesaiņo papīra maisiņā vai aploksnē. Šķidrās asinis paraugus, muskuļaudus, kaulu paraugus ar muskuļiem nodaļā nogādā pēc iespējas ātrāk; var lietot aukstuma akumulatorus. Uz iepakojuma obligāti norādot, kas tajā atrodas, kā arī izceļot norādes, ja nepieciešama specifiska glabāšana.¹⁰⁵

2) izpētes objektu izņemšana un iepakojšana:

¹⁰² <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹⁰³ Konovalovs J. Vielās kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 44. lpp

¹⁰⁴ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹⁰⁵ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

1. Izņemot lietiskos pierādījumus, lieto vienreizlietojamās gumijas vai polietilēna cimdsus.
2. Visi instrumenti pirms lietošanas jāapstrādā ar spirtu vai jāpatur virs liesmas, lai izvairītos no mikroobjektu pārnesšanas no viena priekšmeta uz otru.
3. Cietušā un aizdomās turamās personas apģērbs un citi objekti nedrīkst nonākt tiešā kontaktā viens ar otru un tie ir jāiepako atsevišķi.
4. Visi mitrie un slapjie lietiskie pierādījumi izžāvējami istabas temperatūrā, izvairoties no tiešiem saules stariem un jebkuru citu sildīšanas iekārtu iedarbības.
5. Ieteicams bioloģiskās izcelsmes pēdas izņemt ar visu uztvērēj objektu (priekšmetu); ja tas nav iespējams, pēdas var nomazgāt, nokasīt vai izgriezt priekšmeta daļu.
6. Izņemt nomazgājumus no virsmām, kas iepriekš tika apstrādātas ar daktiloskopisko pulveri, nav lietderīgi, ja eksperts vai procesa virzītājs, kas strādāja notikuma vietā, neizmantoja vienreizējās lietošanas daktiloskopiskās otiņas. Ar daktiloskopiskās otiņas palīdzību ļoti viegli var pārnest bioloģisko materiālu (asins, ādas daļiņas) no viena priekšmeta uz citu. Rezultāts – nekorekts DNS ekspertīzes secinājums.
7. Priekšmetus sviedru DNS ekspertīzei izņem ar nolūku noskaidrot priekšmeta piederību konkrētai personai (piem.- kas valkāja drēbes, kam pieder mobilais telefons vai brilles utt.), t.i. var noskaidrot saimnieku, kas ilgi lietojis priekšmetu, bet nevar noskaidrot personu, kas īsu brīdi turējis priekšmetu rokās vai iespējams, pieskāries tam.
8. Izņemt priekšmetus, kas bijuši kopējā lietošanā (rokturi, monētas, a/m stūres utt.) DNS izpētei nav lietderīgi, jo uz tādiem priekšmetiem parasti ir vairāk nekā divu personu bioloģiskais materiāls, kas nav diferencējams un līdz ar to - nav derīgs DNS identifikācijai un ievadīšanai DNS datu bāzē.¹⁰⁶

Pēc autores domām ir ieteicams izstrādāt un ieviest praksē tādas tehniskos līdzekļus un tehnoloģiju, lai pēdu savākšanas un izpētes procesā varētu iegūt jaunus, agrāk neizmantotus pierādījumus, jo šādi priekšmeti notikuma vieta ir bieži un būtu nepieciešams attīstīt tehnoloģiju, lai vārētu šādos gadījumos izmantot koplietošanas priekšmetus.

DNS ekspertīze ļauj atrisināt izpētes galvenos uzdevumus – noteikt gēnu līmenī personas identitāti pēc asins vai citām bioloģiskas izcelsmes pēdām, kā arī citus diagnosticējošos jautājumus.¹⁰⁷

¹⁰⁶ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹⁰⁷ Konovalovs J. Vietas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 138.lpp

Latvijas Republikas DNS nodaļas kriminālistiem parasti ir jāsniedz jautājumi uz šādām atbildēm:

- Vai uz izpētes objekta ir asinis/siekalas/mati/sperma?
- Vai bioloģiskais materiāls pieder konkrētai personai?
- Ja bioloģiskais materiāls uz izpētes objekta nav identificēts: Vai DNS profils ir atrodams nacionālajā DNS datu bāzē?
- Paternitātes/ maternitātes un līķu identifikācijas ekspertīzes: Vai persona X (norādīt vārdu, uzvārdu, personas kodu vai līķa numuru) var būt personu Y un Z bioloģiskais bērns/tēvs/māte?¹⁰⁸

Lai veiktu DNS analīzes, laboratorijā tiek nogādāts priekšmets, uz kura varētu atrasties pēdas, no pēdām izdalot DNS, ko ievada datubāzē, lai sameklētu līdzības ar citiem paraugiem, un ziņo par rezultātiem izmeklētājiem.¹⁰⁹

Tagad pievērsīsim uzmanību bioloģisko pēdu izņemšanas metožu pielietojumam tehniskajām ekspertu darbībām:

Asinis

- Uz nelieliem priekšmetiem – nažiem, drēbēm, apaviem.

(Ekspertīzes veikšanai iesūta visu priekšmetu. Asinīm jāļauj nožūt dabīgā ceļā istabas temperatūrā, nepakļaujot tiešu saules staru iedarbībai.)

- Uz lieliem priekšmetiem

Šķidri asins traipi (Piesūcina vates vai marles tamponu un izžāvē istabas temperatūrā.)

Daļēji sarecējušas asinis (Nokasa ar tīru nazi vai skalpeli, vai nomazgā ar **dejonizēto** ūdenī samitrinātu vates vai marles tamponu.)

Sausas asinis (Izgriež materiāla fragmentu, nokasa uz tīras papīra lapas vai nomazgā ar dejonizēto ūdenī samitrinātu vates vai marles tamponu.)

Sausas asinis nelielā daudzumā (Nomazgā ar **dejonizēto** ūdenī samitrinātu vates vai marles tamponu. Nobirušas asinis var izņemt uz mikrodaļu plēves vai daktiloplēves.)

Sperma

Ekspertīzes veikšanai iesūta **visu priekšmetu**, uz kura ir spermas pēdas; ja tas nav iespējams, spermas pēdas var nomazgāt, nokasīt vai izgriezt priekšmeta daļu. Pirms iesaiņošanas spermai jāļauj nožūt dabīgā ceļā.

¹⁰⁸ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹⁰⁹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=zina4&ln=lv>

Izvarošanas gadījumos, kad nepieciešams noteikt spermas DNS genotipu, ekspertīzei jāiesniedz aizdomās turamās un cietušās personas salīdzinošie siekalu paraugi.

Siekalas

Ekspertīzes veikšanai iesūta siekalu traipus **kopā ar priekšmetu** (pudeles, košļājamās gumijas, izsmēķi, markas, aploksnes, drēbes). Siekalas no lieliem priekšmetiem var nomazgāt ar vates vai marles tamponu.

(Ja izsmēķus izņem dažādās vietās, tad tos iesaiņo katru atsevišķi.)

Sviedri

Ekspertīzes veikšanai iesūta **visu priekšmetu** uz kura var būt sviedru pēdas (cimdi, cepure, ķemme, sērkociņi). Sviedrus no lieliem priekšmetiem var nomazgāt ar vates tamponu.

Mati

Mati no notikuma vietas jāizņem ar tīru pinceti vai kopā ar priekšmetu (cepure, drēbes, paklāji utt.) Matu izņemšanai nelietot līmlentes.

Kauli un muskuļaudi

Kaulu un muskuļaudu paraugus izņem Valsts Tiesu medicīnas Ekspertīzes centra morgā.¹¹⁰

Autore secina, lai iegūtu DNS ekspertīzei nepieciešamos materiālus ir nepieciešams pareizas tehniskas darbības, ieverot noteikumus, lai gala rezultātā eksperts spētu veikt DNS ekspertīzi, kā rezultātā gaidāmais rezultāts būtu ticams un pozitīvs. Bet pats proces, tieši izņemot nozieguma vietā bioloģiskās pēdas ir diezgan sarežģīts, nepieciešama speciāla sagatavotība un zināšanas.

Šī brīža situācija Latvijā neizbēgami ir nepieciešama ekspertīžu veikšanas iespēju palielināšana, kas sevī ietver kriminālprocesa likuma grozīšanu, tehnoloģiju attīstību, lielāku valsts finansējumu, darbinieku apmācības. Kas veiksmīgāk palīdzēs atrisināt noziegumus. Īpaši izceļot DNS ekspertīzes, kas ir viss patiesākā metode cilvēka identifikācijā. Šo faktu pēc autores domām pierāda- Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldē 2010. gadā reģistrēto ekspertīžu skaits sasniedz gandrīz 19500.

Visvairāk – 2519 – bijis DNS ekspertīžu. Eksperti 2010. gadā 13 401 reizi piedalījušies nozieguma notikuma vietas apskatē. Rīgā tas darīts – 5207 reizes.¹¹¹ Jau nelielu šo problēmu risinājumam pēc autores domām sniedz - Eiropas Komisijas direktorāta un Valsts policijas projekts: Nr. JLS/2009/ISEC/AG/074. Šajā projektā gan tiek vairāk apskatīta DNS datu bāzu sistēmas paplašināšana, precīzāk sadarbība ar citām valstīm, bet tā sevī iekļauj arī darbinieku apmācību,

¹¹⁰ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹¹¹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=zina4&ln=lv>

tehnoloģijas attīstību utt. Kas iespējams sniegs problēmas risinājumu. Tāpēc autors pievērsīs uzmanību tālāk DNS datu bāzes izveidošanas mērķim un ar to saistītajam projektam Latvijā.

3.2. DNS datu bāze

Lai eksperti veiktu DNS analīzes, laboratorijā tiek nogādāts priekšmets, uz kura varētu atrasties bioloģiskās pēdas, no kā tiek izdalīts DNS, ko ievada datubāzē, lai sameklētu līdzības ar citiem paraugiem, un ziņo par rezultātiem izmeklētājiem.¹¹² Latvijā šo datu bāzi sauc par DNS nacionālo datu bāzi, tās nodibināšanas pamatelementi ir datu bāzes likumdošanas pamatojums, tās mērķis, likumpārskatuma raksturs; izņemamā parauga veids un izņemšanas kārtība; personas, kuras drīkst izņemt paraugus, un to personu loks, no kurām var vai nevar izņemt paraugus, ar parakstu apstiprināta atbildība par datu bāzes konstrukcijas uzturēšanas, pārvaldīšanas un datu drošību, neatļautu lietošanu un sodiem pārkāpuma gadījumos; datu aizsardzības pasākumi, to atklātības ierobežojumi.¹¹³ Latvijā DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums stājās spēkā 2005.gada 1.janvārī,¹¹⁴ bet jāievēro arī Ministru Kabineta noteikumi:

- 1) **10.05.2005. Nr.319** Par kārtību, kādā pazudušu personu tuvi radnieki dod rakstveida piekrišanu salīdzināmo paraugu un ziņu iekļaušanai DNS nacionālajā datu bāzē un to apstrādei,
- 2) **23.08.2005. Nr.620** Par DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtību,
- 3) **13.09.2005. Nr.698** Par DNS nacionālajā datu bāzē iekļautās informācijas sniegšanu.¹¹⁵

Bet ne tikai Latvijā tiek veidotas DNS datu bāzes, bet visā pasaulē. Galvenā kriminālistikas DNS datu bāze ir Apvienotajā Karalistē, kas tika izveidota jau 1995.gadā, apvienojot informāciju par pieciem miljoniem cilvēku jeb astoņiem procentiem valsts iedzīvotāju, tādējādi tā ir lielākā šāda veida datu krātuve, pasaulē iekļauto iedzīvotāju īpatsvara ziņā.¹¹⁶

Bet DNS datu bāzes izveidošanā un pastāvēšanā ir gan plusi, gan mīnusi, kas ietekmē visu sabiedrību kopumā. Lai labāk izprastu DNS datu pastāvēšanas plusus un mīnusos, autore vēlas pievērst uzmanību Apvienotās Karalistes veikto pētījumu secinājumiem - tie detalizēti sniegs mums nepieciešamo informāciju:

¹¹² <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹¹³ Teteris O. Tiesu medicīniskā esence. Rīga.: Apgāds „Rasa ABC”, 2004, 246. lpp

¹¹⁴ "DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums" stājās spēkā 01.01.2005.

¹¹⁵ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>

¹¹⁶ www.en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_National_DNA_Database

Priekšrocības:

1. Noziegumi bieži ir saistīti ar cilvēkiem, kuri ir izdarījuši citus pārkāpumus. Ņemot vērā DNS datu bāzes iespējas ir iespējams identificēt aizdomās turēto, tāpat kā pirkstu nospiedumu datu bāzē.
2. Nevainīgi cilvēki atrodas ieslodzījuma vietās par noziegumu ko nav veicis, ja DNS paraugi tiek noņemti no aresta, personām būtu iespēja pierādīt savu nevainīgumu tādējādi izvairīties no ieslodzījuma.
3. DNS datu bāzes pietiekama izveide sniegtu finanšu ietaupījumus izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un ieslodzījuma vietām.

Trūkumi:

1. Pastāv konstatējums, ka bieži vien nevainīgu cilvēku reģistrs DNS datu bāzē rada ievērojamas problēmas ētikas un sociālajiem jautājumiem.
2. Ja cilvēks ir reģistrēts DNS datu bāzē, tad pastāv ļoti liela iespēja cilvēku identificēt pat pēc mazākās bioloģiskās pēdas. Tas var notikt pat, ja nevainīgs cilvēks nozieguma vietā atradies citu apstākļu dēļ. Līdz ar to personu var nepatiesi apsūdzēt noziegumā.
3. No DNS paraugiem ir iespējams iegūt pat personas sensitīvos datus. Kā arī DNS datu bāzēs reģistrētā informācija ir iekļauta bez personas piekrišanas, ko var uzskatīt par personas privātuma pārkāpumiem un pilsoniskās brīvības pārkāpšanu.
4. Pētījumi par Apvienotās Karalistes noziedzīgo datu bāzi, kas glabā informāciju par aizdomās turēto, liecina ka etniskās minoritātes ir vairāk nekā pārstāvētie iedzīvotāji, kas liecina par cilvēktiesību pārkāpumu.
5. DNS datu bāzes drošība var tikt apdraudēta.¹¹⁷

Šobrīd tiek noteikti vienoti standarti visām DNS izmeklēšanas laboratorijām, kuras darbojas šajā jomā. Līdz ar to policijas darbiniekiem ideāli jāievēro lietisko pierādījumu izņemšanas un iesaiņošanas kārtība.¹¹⁸ Pēc autores domām šo faktu apstiprina Eiropas Komisijas direktorāta un Valsts policijas projekts par „LR Valsts policijas tehniskās kapacitātes stiprināšana, lai ieviestu DNS datu apmaiņu saskaņā ar Padomes lēmumiem 2008/615/TI un 2008/616/TI”Nr. JLS/2009/ISEC/AG/074.¹¹⁹ Kas paredz, ka līdz 2011. gada 26. augustam katrai Eiropas Savienības dalībvalstij ir jāievieš sistēma, kas atļauj DNS datu apmaiņu veikt elektroniski. Šāda iespēja nodrošinās neidentificētos DNS profilus no noziedzīgu nodarījumu vietām, kā arī neatpazītu personu liķu DNS profilus tiešsaistes režīmā salīdzināt ar ES dalībvalstu DNS datu bāzēm, kā arī citu ES

¹¹⁷ <http://www.ornl.gov/hgmis/elsi/forensics.shtml>

¹¹⁸ Konovalovs J. *Vielas kā nozieguma nodarījuma pēdas*. Rīga: SIA „Petrovskis un KO”, 2007, 136.lpp

¹¹⁹ <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=zina4&ln=lv>

dalībvalstu neidentificētos profilus salīdzināt pret Latvijas Nacionālo DNS datu bāzi, lai ātri un operatīvi identificētu iespējamās personas, kuras tiek turētas aizdomās par noziedzīgiem nodarījumiem citās ES dalībvalstīs un Latvijā. Galvenās projekta aktivitātes:

- projektā iesaistīto darbinieku apmācība un pieredzes apmaiņa;
- nepieciešamo tehnisko iekārtu iegāde un programmatūru izstrāde, lai nodrošinātu DNS datu apmaiņu tiešsaistes režīmā;
- sagatavošanās Eiropas Komisijas Padomes auditoru vizītei;
- Rokasgrāmatas sagatavošana un publicēšana;
- mācību organizēšana kriminālpolicijas darbiniekiem.

Projekta ietvaros ir iegādātas 5 datora darba stacijas DNS laboratorijas un datu bāzes darbības nodrošināšanai, plaukti un skapji DNS datu bāzes paraugu glabāšanai, drukas iekārtas, serveru papildatmiņas, kā arī izstrādātas divas būtiskas programmas Prīmes lēmumu ieviešanai- DNS Prum datu statistikas programmatūra un DNS datu bāzē iekļauto personas reģistrācijas datubāze.¹²⁰

Pēc autores domām, ja precīzi izdosies ieviest projekta galvenos uzdevumus un mērķus, Latvijā ir ļoti lielas iespējas attīstīt DNS ekspertīzi. Būs lielākas iespējas veikt šo ekspertīzi, jo kā jau iepriekš minēts DNS ekspertīze ir ticama. Galvenais ir ievērot bioloģisko pēdu izņemšanas noteikumus un atrast risinājumu naudas finanšu piesaistē.

¹²⁰ Eiropas Komisijas direktorāta un Valsts policijas projekts: „LR Valsts policijas tehniskās kapacitātes stiprināšana, lai ieviestu DNS datu apmaiņu saskaņā ar Padomes lēmumiem 2008/615/TI un 2008/616/TI”Nr. JLS/2009/ISEC/AG/074

4. Kopsavilkums

Identifikācija ir objekta izpētes process nolūkā pēc noteikta vispārējo un sevišķo pazīmju individuālā kopuma izdalīt to no materiālās pasaules priekšmetiem kā vienīgo. Tās mērķis ir, lai nozieguma atklāšanas procesā atklātu konkrēta materiālā objekta saistību ar noziedzīgu notikumu un iegūt tiesībpierādījumus krimināllietās, un civillietās, nosakot kriminālistisko ekspertīzi.

Viena no kriminālistikas svarīgākajām sastāvdaļām ir kriminālistiskā identifikācija, kas ir viens no tiesībpierādījumu iegūšanas veidiem, kas procesuāli realizējams, izdarot kriminālistisko ekspertīzi, kuras teorija pamatojas uz dialektiskā materiālisma atziņu par to, ka visi materiālās pasaules objekti un parādības ir individuāli, tāpēc tie ir tāpatīgi tikai paši par sevi, no kā izriet, ka nav divu identu objektu nav un jebkurš objekts ir idents tikai pats sev. Kriminālistiskās identifikācijas uzdevums ir noskaidrot tās pazīmes, kuras raksturo konkrēta objekta individualitāti, ar ko šis objekts atšķiras no vienādiem un līdzīgiem objektiem, lai izzinātu šā objekta sakarību ar izmeklējamo noziegumu, konkrētāk, lai noteiktu, vai tieši šis objekts ir atradies noziedzīgās darbības sfērā. Kriminālistiskajai identifikācijai iespējams pakļaut tādus objektus, kuru kvalitatīvās īpašības ir stabilas, bet, ja objektu mijiedarbības rezultātā pēdu veidotāja objekta pazīmes zūd, tad šāds objekts nav identificējams, tādēļ, lai varētu realizēt identifikāciju, pēdu uztvērēja objekta virsmai jābūt spējīgai uztvert un saglabāt identificējamā objekta pazīmes.

Odoroloģija ir kriminālistiskās tehnikas sadaļa, kurā apkopoti zinātniskie atzinumi par smaržas pēdu rašanās likumsakarībā. Odoroloģiskās izpētes tiek veiktas ar nolūku identificēt personu, kurai šī smarža pieder, tā balstās uz atziņu, ka cilvēka smarža ir individuāla. K. Suļimovs un V. Starovoitovs. apgalvo, ka cilvēka individuālās smaržas avots ir noteikts no dzimšanas pēc sava sastāva, jo smaržu izdalījumi kā to apmaiņas reakciju rezultāts pavada cilvēka un jebkuru cita organisma dzīves procesu, tas notiek nepārtraukti un neatkarīgi no jebkuriem apstākļiem. Smaržai piemīt relatīvā noturība, kas ir kriminālistiskās identifikācijas pamatā. Tā skaidrojama ar to, ka smaržai piemīt spējas saglabāties uz apkārtējiem priekšmetiem, absorbējot šo vielu ilgā laika periodā bez būtiskām izmaiņām. Odoroloģisko pēdu izmantošana, lai atklātu noziegumus ir viens no progresīvākajiem līdzekļiem, jo noziedznieks nevar veikt darbības, lai neatstātu un izmanītu savi individuālo smaržu.

Latvijā tiesu praksē ir radusies situācija, kad tiesas spriedumos kā pierādījumus reti ņem vērā pārbaudāmo (tiesājamo) personas smaržas odoroloģiskās atlases rezultātus. Taču pierādīšanas procesā odoroloģiskā ekspertīze vairākās valstīs ir ieņēmusi svarīgu vietu, kā arī ekspertu kinologu secinājumi ir viens no tiesā vērā ņemtiem pierādījumiem. Latvijā smaržu ekspertīzi veic Odoroloģisko ekspertīžu nodaļa, kas ir nodaļa izveidota 2003. gadā uz Valsts policijas Kinoloģijas centra Kriminālistiskās odoroloģijas laboratorijas bāzes. Smaržu paraugu ņemšanas kārtība un Odoroloģisko ekspertīžu nodaļas darbs ir noteikts saskaņā ar odoroloģisko ekspertīžu metodi, kura ir zinātniski pamatota, un aprobēta Eiropas Savienības valstīs.

Pēc darba autores domām praksē būtu vairāk jāpievērš uzmanība secinājumiem par odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamību krimināllietās, kuri izriet no Konvālova un Kļaviņas odoroloģiskās ekspertīzes pētījumu rezultātiem.

Kriminālistiskās odoroloģijas izmantošana noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā ir aktuāla un perspektīva novitāte, taču oponenti norāda, ka to var izmantot tikai operatīvās izmeklēšanas darbībās, argumentējot savu nostāju, ka dienesta suņu izmantošana ir operatīvā darbība, kurai nav procesuāla rakstura, jo suņa uzvedībai nav nekādas procesuālās nozīmes un kā pierādījums lietā nav pieņemams.

Genoskopija jeb DNS metode ir viena no efektīvākajām metodēm, kas dod iespēju identificēt 100% jebkuru personu pēc jebkura DNS saturoša bioloģiskā materiāla. Genoskopija pēta bioloģiskos objektus, kuras galvenais mērķis ir noteikt piederību konkrētai personai. DNS materiāli satur tikai indivīdam noteiktas veidojošās pazīmes Materiāls no kā tiek veiktas DNS analīzes ir tik plašs, jo DNS ir vienāds viena indivīda visā organisma orgānu šūnās, ko nevar izmainīt ne arvienu zināmo metodi. Eksperts, pateicoties DNS analīzei var precīzi noteikt personas identifikāciju pēc bioloģiskajām pēdām, pat pēc daudziem gadiem, jo ģenētiskā informācija visa mūža garumā nemainās. DNS ekspertīze ļauj atrisināt izpētes galvenos uzdevumus – noteikt gēnu līmenī personas identitāti pēc asins vai citām bioloģiskas izcelsmes pēdām.

Veicot bioloģiskā materiāla izņemšanu, ir stingri jāievēro izņemšanas komplektam pievienotos norādījumus par pareizu paraugu izņemšanu, piemēram nosacījumus par uzglabāšanu, transportēšanu un iepakojšanu. Svarīga nozīme ir procesuālo normu un taktisko ieteikumu ievērošana, jo citādi pastāv iespēja tās iznīcināt, tās var pārveidoties, piegružot, tādējādi kriminālprocesā zaudējot jebkādu vērtību.

DNS nacionālās datu bāzes eksperts ievada no nogādātā priekšmeta, uz kura varētu atrasties bioloģiskās pēdas izdalīto DNS , ko ievada datubāzē, lai sameklētu līdzības ar citiem paraugiem, un ziņo par rezultātiem izmeklētājiem.

5. Anotācija (latviešu valodā)

Bakalaura darbs „ Cilvēka identifikācijas iespējas mūsdienās (pēc substancijas)”. Darbs veikts kriminālistikā.

Bakalaura darbs sastāv no trim daļām. Pirmajā nodaļā tiek apskatīta kriminālistiskā identifikācija. Kas tā tāda ir. Kriminālistiskā identifikācija vēsture. Tās pielietojums un nozīme. Otrajā nodaļā tiek apskatīta cilvēka odoroloģiskā identifikācija. Kas ir odoloģiskā identifikācija. Kādu vietu Latvijā ieņem odoroloģiskā ekspertīze ar to saistītās problēmas un ieguvumi.

Trešajā nodaļā tiek apskatīta cilvēka genoskopiskā identifikācija. Tiek izpētīta, kas ir genoskopiskā identifikācija. Izpētītas genoskopiskās identifikācijas iespējas, tās metodes, un ar to saistītie tehniskie norādījumi.

Pieaugot noziedzības līmenim, nepieciešams ātrāk un efektīvāk atklāt vainīgās personas noziegumā. Lai to veiksmīgāk izdarītu nepieciešams izpētīt pierādījumu vietu kriminālprocesā un ar to saistītās tehniskās darbības pierādījumu iegūšanā.

Bakalaura darba mērķis noslēdzas tajā, lai kompleksveida izanalizētu cilvēka identifikācijas iespējas nozieguma vietās pēc bioloģiski atstātajām pēdām. Darba gaitā autore paceļ tādus svarīgus jautājumus, kā pierādījumu ticamībai nepieciešamo noteikumu noregulēšana, Latvijas tiesību sistēmas normu regulējuma nepilnības šajā jomā.

Bakalaura darba apjoms sastāda – 43.lpp.

Anotācija (angļu valodā)

Bachelor thesis "of human identification as possible today (by substance). Forensic work was carried out. Consisting thesis in three parts. The first chapter examines Forensic Identification. That it exists. Forensic identification of history. Its use and importance. The second chapter examines the human odorologie identification. What is odorologie identification. What takes place in Latvian odorologie expertise to address the challenges and benefits.

The third chapter examines the human genoskop identification. Is investigated, which is genoskop identification. Researched genoskop identification possible, the methods and associated technical guidance.

With increasing crime rates, you need to quickly and efficiently identify perpetrators of crime. To do this you need to better explore the place of evidence in criminal proceedings and related technical activities to obtain evidence.

Bachelor's work at the aim of completion in order to analyze complex human identification possible crime scene after the biological footprint. Work, the author raises important issues as the reliability of evidence provided the necessary adjustments, the Latvian law in regulatory failure in this area.

Bachelor's work amounts to – 43.pages

6. Izmantotā literatūra

Autori darbi - grāmatas (latviešu valodā):

1. Dombrovskis R.. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003.
2. Evarđsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007.
3. Griezņis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma Vārdā, 2001.
4. Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978.
5. Kavalieris A. Kriminālistika. Mācību grāmata I daļa. Kriminālistiskā tehnika. Rīga: 1999.
6. Kavaliera A. vadībā autoru grupa. Tiesu ekspertīzes Latvijā. Rīga: LPA, 2001.
7. Kavalieris A. un citi autori .Daktiloskopija. Rīga: Latvijas vēstnesis, 2005.
8. Konovalovs J. Vienas kā nozieguma nodarījuma pēdas. Rīga: SIA „ Petrovskis un KO”, 2007.
9. Konovalovs J., Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija. Rīga: SIA „ Petrovskis un KO”, 2003.
10. Terehovičs V., Nīmande E. Kriminālistika- Kursa lekciju konspekts. Rīga: 2008.
11. Teteris O. Tiesu medicīniskā esence. Rīga: Apgāds „ Rasa ABC ”, 2004.
12. Autors nezināms. Juridisko terminu skaidrojoša vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998. 302.lpp.

(citās valodās)

13. Л.О. Барсегянц, Б. Д. Левченко, Судебно – медицинская экспертиза выделений организма, Москва: Медицина, 1984.
14. Литинецкий П. На пороге забытого мира. ж. Вокруг света., М., 1971
15. Вопросы применения приемов одорологии в раскрытии преступлений. \\ Сборник материалов научно – теоретической конференци. Москва: 1970.
16. Ганшин В. М., Фесенко А. В. От обонятельных моделей к „ Электронному носу”. Новые возможности параллельной аналитики. \\ Специальная техника. Россия, Москва. 1999.
17. Ганшин В. М., Фесенко А. В. От обонятельных моделей к „ Электронному носу”. Новые возможности параллельной аналитики. \\ Специальная техника. Россия, Москва. 1999.
18. Тамбиев А.Х. Летучие вещества, запахи и их биологическое значение. М., изд. Знание, 1974
Борьба с преступностью за рубежом. По материалам зарубежной печати. 84-й полугодовой семинар
19. Калифорнийской ассоциации криминалистов. Ежемесячный информационный бюллетень. М., 1996 . Перевод из Science and Justice,- 1995. N3
20. Криминалистика. Учебник. Под ред. В.А.Образцова. М., изд. Юристъ, 1997
21. Крушинский Л.В. и др. Служебная собака. М. Сельхозиздат, 1952.

22. Сулимов К.Т., Старовайтов В.И. Использование заповоной информации с мест происшествий в раскрытии и раследовании преступлений. Методические рекомендации. М.,изд. ВНИИ МВД СССР, 1989
23. Винберг А.И. Криминалистическая одрология. Сборник „Криминалистика на службе следствия”, Материалы научно- практической конференции следственных работников. Вильнюс,1967.
24. Райт Р. Х. Наука о запахах. Москва. 1966.
25. Ищенко Е.П. Криминалистка. Москва Юристь. 2000.
26. Вопросы примененеия приемов одорологии в раскрытии преступлений.\\ Сьорник материалов научно – теоретической конференцин. Москва. 1970.
27. Салтевский М.В. Использование запаховых следов для рас крытия и раследования преступлений. Киев. 1982.
28. Колвуи В. Я. Идетификация и ее роль в установлении истины по уголовному делну. Московского ун – та. 1969.
29. Винберг А. И. Криминалистическая одрология.\\Криминалистика на службе следствие. Вильнюс,1967.
30. Scoon G.A. The ability of dogs to recognize and cross0 match human odours\\Forensic Science International, 69(1994)
31. Кисин М.В.,Петранек Г.,Сулимов К.Т., Шмидт Р., Дедра В. Использование консервированного запаха в 32. раскрытии преступлений. Москва-Берлин, 1983.
32. Феддоров Г.В. Одрология: заповоные следы в криминалистике. -Минск:амалфея,2000.

Elektroniskais informācijas avots:

33. <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=4>
34. www.ekspertiza.ru/forum/showthread.php?t=1508
35. www.en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_National_DNA_Database
36. <http://www.vp.gov.lv/structure/view.php?id=69>
37. http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1212_page_27.html
38. www.shkolazhizni.ru/archive/0/n-18718/
39. <http://www.gos-ur.ru/articles/?id=84>
40. <http://www.ornl.gov/hgmis/elsi/forensics.shtml>
41. http://yurotdel.com/ucheba/odorologicheskaya-ekspertiza_4.html
42. <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F>

Juridiskā prakse materiāli:

43. Nīmande E. Promocijas darbs. Kriminālistiskās mācības par noziedzīgu nodarījumu teorētiskie aspekti. (kopsavilkums)Rīga.2006.
44. Kavalieris A. Kriminālistiskā analfabētisma sekas. Administratīvā un kriminālā justīcija.Rīga, 2000, Nr. 4(13), 24.lpp
45. Eiropas Komisijas direktorāta un Valsts policijas projekts: „LR Valsts policijas tehniskās kapacitātes stiprināšana, lai ieviestu DNS datu apmaiņu saskaņā ar Padomes lēmumiem 2008/615/TI un 2008/616/TI”Nr. JLS/2009/ISEC/AG/074

Normatīvie akti:

46. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums" stājas spēkā 01.01.2005.